

GEÇMİŞTEN BUGÜNE TAZMİNAT HESAPLARI

ÇELİK AHMET ÇELİK

Tazminat davalarında hesaplama yöntemleri konusunda ülkemizde üç dönem yaşanmış olduğundan, bunları ayrı ayrı ele alacağız ve günümüzdeki uygulamaya nasıl geldiğini, yanlışları ve doğrularıyla birlikte anlatmayı deneyeceğiz.

I- 1982'DEN ÖNCEKİ DÖNEM

1- Ortalama kazanç ve sabit rant yöntemi

Türk Tazminat Hukukunda elli altmış yıl boyunca “**ortalama kazanç ve sabit taksitli rant tekniği**” denilen yöntemle tazminat hesapları yapılmış ve geleceğin kazançları **% 5 oranında** artırılıp iskonto edilmiş olup, bunun anlamı şudur:

a) Geleceğe dönük tazminat hesaplarında **kazançların her yıl %5 artacağı** kabul olunmuştur.

b) Kazançlar yıl yıl %5 oranında artırıldıktan sonra, bunlar toplanarak yıl sayısına bölünüp zarar hesabına esas yıllık **ortalama kazanç** bulunmuştur.

c) Yıllık ortalama kazanç üzerinden hesaplanan zarar tutarı, peşin olarak ve toptan ödeneceğinden, zarar süresi (yıl sayısı) kadar **%5 iskonto** edilmiştir.

d) Sermayeleştirme (kapitalizasyon) işlemi denilen bu yöntemle toptan ödenecek tazminatın **peşin değeri** bulunmuş; buna kusur oranı, sakatlık derecesi veya destek payı gibi unsurlar uygulanarak **net zarar** ortaya çıkarılmıştır.

2- Yöntemin tablolarla açıklanması

Bu yöntem, bileşik faiz hesaplarına ilişkin formüllerle açıklanmakta ise de, biz olabildiğince kazanç kavramının dışına çıkmamaya çalışacağız. Geçmişte bu yöntemle tazminat hesapları iki türlü yapılmıştır:

Birincisi, yıl yıl döküm yapılması şeklindedir.

İkincisi, önceden hazırlanmış tablolardaki katsayıların formüllere yerleştirilmesiyle kısa yoldan tazminat hesaplanmıştır. Yıl yıl hesaplamada 1 liranın her yıl için %5 artırılıp ana paraya eklenmesiyle ortaya çıkan rakamlar "katsayı" olarak alınmış; bu katsayılar somut olayın “kazanç” rakamı ile çarpılarak %5 artışı kazançlar bulunmuştur.

Formül: $1+5/100 = 1.05$ veya $1 \times 1.05 = 1.05$ şeklindedir. Bu formül **Kn** simgesiyle gösterilmekte olup, (K) katsayı, (n) yıl cinsinden zarar süresidir.

Aşağıda 1 liranın her yıl için %5 artırılıp ana paraya eklenmesiyle katsayıların nasıl oluştuğu gösterilmiş; hesaplama örneği (10) yıllık bir bölümle sınırlı tutulmuştur. Tablolarda lira kesirleri dört veya beş haneli gösterilmiştir.

TABLO: I

<u>Yıllar (n)</u>	<u>%5 artırım işlemi</u>	<u>Katsayı (Kn)</u>
1	1.0000 x 1.05 =	1.0500
2	1.0500 x 1.05 =	1.1025
3	1.1025 x 1.05 =	1.1576
4	1.1576 x 1.05 =	1.2155
5	1.2155 x 1.05 =	1.2763
6	1.2763 x 1.05 =	1.3401
7	1.3401 x 1.05 =	1.4071
8	1.4071 x 1.05 =	1.4775
9	1.4775 x 1.05 =	1.5513
10	1.5513 x 1.05 =	1.6289

Şimdi bu katsayıları kullanarak, yıllık 100 TL. kazancı (10) yıllık zarar süresi kadar %5 artırarak ortalama kazancı bulalım:

TABLO: II

Yıllar	%5 artırımlı kazançlar
1	100 x 1.0500 = 105,00 TL.
2	100 x 1.1025 = 110,25 “
3	100 x 1.1576 = 115,76 “
4	100 x 1.2155 = 121,55 “
5	100 x 1.2763 = 127,63 “
6	100 x 1.3401 = 134,01 “
7	100 x 1.4071 = 140,71 “
8	100 x 1.4775 = 147,75 “
9	100 x 1.5513 = 155,13 “
10	100 x 1.6289 = <u>162,89 “</u>
T o p l a m	: 1320,68 “

Ortalama yıllık kazanç: 1.320,68/ 10 yıl = 132,07 TL.

Şimdi de (10) yıl boyunca %5 iskonto ederek “**Ortalama kazanç/ 1.05**” formülüyle “**peşin değeri**” bulalım. Ancak bunu yapmadan önce, yukarda TABLO: I’de (1) lirayı her yıl artırarak kazanç artış katsayılarını belirlediğimiz gibi, bu kez de (1) lirayı yıl yıl %5 iskonto ederek iskonto katsayılarını belirleyelim.

İskonto işlemi, kazanç artırım işleminin tersidir. Artırım formülü (Kn) olduğuna göre, peşin değer formülü bunun tersi olan $1/Kn$ ’dir. Başka bir deyişle, $1/1.05$ ’dir. Şimdi (10) yıllık iskonto katsayı tablomuzu düzenleyelim:

TABLO: III

Yıllar (n)	%5 iskonto işlemi	Katsayı (1/Kn)
1	1.00000 / 1.05 =	0.95238
2	0.95238 / 1.05 =	0.90703
3	0.90703 / 1.05 =	0.86384
4	0.86384 / 1.05 =	0.82270
5	0.82270 / 1.05 =	0.78353
6	0.78353 / 1.05 =	0.74622
7	0.74622 / 1.05 =	0.71068
8	0.71068 / 1.05 =	0.67684
9	0.67684 / 1.05 =	0.64461
10	0.64461 / 1.05 =	0.61391

Bu kez iskonto katsayılarını kullanarak, yukarda TABLO:II’deki yıllık 100 TL. örneğine göre düzenlenen %5 artırımlı kazanç ortalamasını, her yıl için ayrı ayrı %5 iskonto ederek (10) yıllık zarar hesabına esas kazanç tutarını belirleyelim. Bu işlem, yıllık ortalama kazancın her yıl için 1.05’e bölünmesi biçiminde yapılabileceği gibi, yukarda belirlediğimiz iskonto katsayılarıyla çarpılarak da yapılabilir. Sonuç aynıdır. Bunu göstermek için iki ayrı tablo düzenleyeceğiz.

TABLO: IV / A

<u>Yıllar</u>	<u>Ortalama kazanç /1.05</u>	<u>Peşin değer</u>
1	132,07 / 1.05 =	125,78
2	125,78 / 1.05 =	119,79
3	119,79 / 1.05 =	114,09
4	114,09 / 1.05 =	108,65
5	108,65 / 1.05 =	103,48
6	103,48 / 1.05 =	98,55
7	98,55 / 1.05 =	93,86
8	93,86 / 1.05 =	89,39
9	89,39 / 1.05 =	85,13
10	85,13 / 1.05 =	81,08
T o p l a m		: 1019,80

TABLO: IV / B
Ortalama iskonto

<u>Yıllar</u>	<u>kazanç</u>	<u>katsayısı</u>	<u>Peşin değer</u>
1	132,07 x	0.95238 =	125,78
2	“ x	0.90703 =	119,79
3	“ x	0.86384 =	114,09
4	“ x	0.82270 =	108,65
5	“ x	0.78353 =	103,48
6	“ x	0.74622 =	98,55
7	“ x	0.71068 =	93,86
8	“ x	0.67684 =	89,39
9	“ x	0.64461 =	85,13
10	“ x	0.61391 =	81,08
T o p l a m			: 1019,80

Görüldüğü gibi %5 oranında iskonto edebilmek için ister yıl yıl bölme işlemi yapılınsın, ister katsayılarla çarpılınsın, sonuç aynıdır. Böylece, somut bir olayda en son belli olan kazanç ögesi, zarar süresi kadar her yıl %5 artırılarak “yıllık ortalama kazanç” bulunup, gene yıl yıl %5 iskonto edilerek “peşin değer” bulunduktan sonra, buna, olayın özelliklerine göre kusur oranı, sakatlık derecesi veya ölümlerde destek payları gibi hesap unsurları uygulanarak tazminat hesaplanacaktır.

3- Formüller ve katsayı tabloları

Bu yöntemin kullanılmasında, kimi bilirkişiler, yukardaki gibi, uzun uzun tablolar düzenlemişler; kimileri de kısa formüllerden ve önceden hazırlanmış katsayı tablolarından yararlanmışlardır. Bu formülleri, kazanç artışları ve iskonto işlemleri için ayrı ayrı açıklayacağız.

a) Kazanç artış formülü:

Kazanç artışlarını kısa yoldan hesaplamak ve yıllık ortalama kazancı bulmak için kısa formül şudur: $K_n - 1 / K - 1$

Bu formülde (**K**) bir katsayıyı simgeler. Bu katsayı, yukarıda da gösterildiği gibi (1) liranın her yıl %5 artırımını ve artırımların birbirine eklenerek (1) liranın (**n**) yıl sonraki ulaşım değerinin bulunması biçiminde ortaya çıkan rakamlardır. Yani birinci yıl için $1 + 5 / 100 = 1.05$, ikinci yıl için $1.05 + 5 / 100 = 1.1025$, üçüncü yıl için $1.1025 + 5 / 100 = 1.1576$ 'dır... vb. (Diziyi izlemek için Tablo:I'e bakınız.)

Formülde (**n**) yıl olarak zarar süresini simgeler.

Bu formülle kazanç katsayılarının nasıl oluştuğu, aşağıda (10) yıllık örnekle gösterilmiştir.

TABLO: V

Yıllar(n)	$K_n - 1 / K - 1$	%5 artış katsayısı
1	$1.0500 - 1 / 1.05 - 1 =$	1.0000
2	$1.1025 - 1 / 1.05 - 1 =$	2.0500
3	$1.1576 - 1 / 1.05 - 1 =$	3.1525
4	$1.2155 - 1 / 1.05 - 1 =$	4.3101
5	$1.2763 - 1 / 1.05 - 1 =$	5.5256
6	$1.3401 - 1 / 1.05 - 1 =$	6.8019
7	$1.4071 - 1 / 1.05 - 1 =$	8.1420
8	$1.4775 - 1 / 1.05 - 1 =$	9.5491
9	$1.5513 - 1 / 1.05 - 1 =$	11.0266
10	$1.6289 - 1 / 1.05 - 1 =$	12.5779

b) Peşin değer formülü ve iskonto katsayıları:

Formül: $K_n - 1 / K_n (K - 1)$

TABLO: VI

Yıllar(n)	$K_n - 1 / K_n (K - 1)$	Peşin değer
1	$1.0500.0000 - 1 / 1.0500.0000 (1.05 - 1) =$	0.9524
2	$1.1025.0000 - 1 / 1.1025.0000 (1.05 - 1) =$	1.8594
3	$1.1576.2500 - 1 / 1.1576.2500 (1.05 - 1) =$	2.7232
4	$1.2155.0625 - 1 / 1.2155.0625 (1.05 - 1) =$	3.5460
5	$1.2762.8156 - 1 / 1.2762.8156 (1.05 - 1) =$	4.3295
6	$1.3400.9564 - 1 / 1.3400.9564 (1.05 - 1) =$	5.0757
7	$1.4071.0042 - 1 / 1.4071.0042 (1.05 - 1) =$	5.7864
8	$1.4774.5544 - 1 / 1.4774.5544 (1.05 - 1) =$	6.4632
9	$1.5513.2822 - 1 / 1.5513.2822 (1.05 - 1) =$	7.1078
10	$1.6288.9463 - 1 / 1.6288.9463 (1.05 - 1) =$	7.7217

4- Formülle hesaplama:

Şimdi bu katsayıları kullanarak zarar hesabına esas kazançları ve peşin değeri bulalım: Yukarıda TABLO:II'de yıllık 100 liranın %5 artırımıyla (10) yıllık kazançlar ve yıllık ortalaması belirlenmişti. O tabloda görüleceği gibi, işlemler dönemi için belirlenen 100 liranın, işleyecek dönem başındaki %5 artırımlı tutarı olan 105 lira başlangıç alınmıştı. Burada, uygulamada sıkça rastladığımız bir yanı sıra değinmek istiyoruz. Şöyle ki: Çalışma yaşamında **ücret artışları dönem sonunda değil, dönem başında yapılır.** Yıllara göre belirlenen kazançlarda, bilinen (işlemler) dönemdeki en son kazanç (örneğin) 100 lira olarak saptanmışsa, ondan sonra gelen işleyecek dönem başındaki kazanç tutarı artışlı (zamlı) ücret olacaktır. %5

artırım değerine göre, geleceğe yönelik artırım işlemine başlarken 100 lira değil, dönem başı kazancı olan 105 lira birim alınacaktır.

Bu açıklamalardan sonra, işleyecek dönem başında 105 lira olan yıllık kazancın (10) yıllık %5 artışlı tutarını ve tazminat hesabına esas ortalama yıllık kazancı, **Kn-1/K-1** formülüyle (10) yıl için bulunan yukarıda TABLO:V'deki (**12.5779**) katsayısını uygulayarak hesaplayalım:

$$105 \times 12.5779 / 10 \text{ yıl} = 132,07 \text{ TL. (Ortalama yıllık kazanç)}$$

Görüldüğü gibi, kısa yoldan hesaplanan 132,07 lira ortalama yıllık kazanç, yukarıda TABLO:II'deki döküm tablosundaki sonuçla aynıdır.

Peşin değeri bulmak için de **Kn-1 / Kn (K-1)** formülünü kullanarak düzenlediğimiz TABLO: VI'dan (10) yılın (**7.7217**) iskonto katsayısını uygulayalım:

$$132,07 \times 7.7217 = 1019,80 \text{ TL. (Peşin değer)}$$

Bu da, yukarıda TABLO: IV/A'daki veya IV/B'deki sonuçlarla aynıdır.

5- Bir hesaplama örneği:

1982 öncesinde kullanılan %5 artırımlı ortalama kazanç ve sabit taksitli rant formülleriyle düzenlenmiş bir tazminat hesabı:

Olay tarihi	: 01.05.1979
Rapor tarihi	: 20.06.1982
Zarar süresi	: 30 yıl
İşgöremezlik	: % 43
Davalının kusuru	: 6/8
Kazanç durumu	: Asgari ücret

Yukarıdaki örneğe göre, önce rapor tarihine kadar yürürlükte olan asgari ücretler “**işlemiş dönem kazançları**” olarak hesaplanacak; daha sonra rapor tarihinde yürürlükte olan en son asgari ücret birim alınarak zarar süresi kadar yıllık kazançlar her yıl için %5 artırılıp her artış bir önceki yılın rakamına eklenerek “**işleyecek dönem kazançları**” hesaplandıktan sonra, işlemiş ve işleyecek kazançları toplamı, zarar (yıl) sayısına bölünerek “**ortalama yıllık kazanç**” bulunacak; bu rakam her yıl için zarar süresi kadar %5 iskonto edilerek veya formüldeki katsayı ile çarpılarak bir defada toptan ödenecek tazminatın “**peşin değeri**” ortaya çıkarılacaktır. Yukarıdaki verilere göre işlemlerin seyri şöyledir:

a) İşlemiş dönem kazançları:

01.05.1979 - 01.01.1981 arası	: 3.241 x 8 ay = 25.928
01.01.1981 - 01.05.1981 “	: 4.604 x 4 ay = 18.416
01.05.1981 - 01.01.1982 “	: 7.313 x 8 ay = 58.504
01.01.1982 - 01.05.1981 “	: 7.371 x 4 ay = <u>29.484</u>
Toplam (2) yıllık işlemiş dönem kazançları	: 132.332

b) İşleyecek dönem kazançları:

Davacının (30) yıllık aktif dönem zarar süresinin ilk (2) yıllık işlemiş dönemden sonraki (28) yıllık zarar hesabına esas kazançlar, en son bilinen aylık net 7.371 TL. asgari ücret birim alınarak %5 artışlı hesaplanacak; bunun için Kn-1 / K-1 formülüyle (28) yılın (47.7271) %5 artış katsayısından yararlanılacaktır. Buna göre:

$$7.371 \times 12 \times 47.7271 = 4.221.557 \text{ TL.}$$

c) Kazançlar toplamı ve yıllık ortalama kazanç:

İşlemiş dönem kazançları : 132.332 TL.

İşleyecek dönem kazançları: 4.221.557 “

Toplam kazançlar : 4.353.889 “

Ortalama yıllık kazanç: 4.353.889 / 30 yıl = 145.130 TL.

d) İskonto işlemi ve peşin değer:

$K_n - 1 / K_n$ (K-1) formülüyle (30) yılın %5 iskonto katsayısı (15.3725) uygulanarak peşin değer bulunacaktır:

$145.130 \times 15.3725 = 2.231.011$ TL.

e) Zarar hesabı:

Davacının %43 işgöremezlik derecesine ve davalının 6/8 kusur oranına göre tazminatın net tutarı:

$2.231.011 \times \%43 \times 6/8 = 719.501$ TL.

II- HESAPLAMADA 1982-1994 ARASI DÖNEM**1- Artırım ve iskonto oranının %5'den %10'a çıkarılması**

Bu dönemde, yukarıda açıklanan ortalama ücret ve sabit rant tekniğine bağlı kalınmakla birlikte, geleceğin kazancının saptanmasında geometrik artış oranı %5'den %10' çıkarılmıştır. Başka bir deyişle, sermayeleştirme işlemi sabit rant yöntemiyle yapılmakla birlikte kazanç artış ve iskonto oranları %5 iken %10 olmuştur. Bu noktaya, özellikle sosyal güvenlik kurumlarının rücu davalarını incelemekle görevli Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin kararlarıyla gelinmiştir. 1982 yılından başlayarak oluşturulan kararlarda genellikle şöyle denildiği görülmüştür:

Sigortalının çalışabilirlik süresi içinde, kazançlarında gerçekleşen ve bilinen artışlar, hesapta aynen nazara alınacak ise de, gelecek yıllardaki kazancın bilinen yıl kazancından başlayarak, her yıl %5 artırımla suretiyle saptanmasına çalışılmaktadır. Oysa ekonomik konjonktür, iş hayatındaki toplu sözleşme ve pazarlık düzeni, sigortalının zamanla uzmanlaşma ve meslekte ilerleme olasılığı, işçi ücretlerinin henüz milletlerarası normların altında olması, ülke gerçekleri, milli gelirdeki artış ve bu artıştan çalışanlara ayrılabilen pay oranları gibi unsurlar gözönünde tutulunca %5 artışın yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu konulardaki teknik ve bilimsel incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar da dikkate alınarak, gelecek yıl kazançlarının %5 yerine, uygun ve gerçeğe yakın bir oranda artırılması yoluyla saptanması, adalet ve nesafetin gereğidir.

(10. HD. 27.10.1982, 3553-4622)

Zararlandırıcı sigorta olayı nedeniyle Kurum'un rücu hakkı, sigortalının işverenden isteyebileceği tazminat miktarı ile sınırlı olduğundan, rücu tazminatının tavanını belirlemek açısından, sözkonusu tazminatın hesaplanması amacıyla, önceki hüküm bozulmuş, mahkemece bozmaya uyularak bilirkişiye tavan hesabı yaptırılmıştır.

Ne var ki, sigortalının işverenden isteyebileceği tazminat miktarı hesaplanırken, gelecek yıllara ilişkin kazançların, bilinen en son kazanç yılından başlayarak her yıl %5 artırımla suretiyle saptandığı anlaşılmaktadır. Oysa ekonomik konjonktür, iş hayatındaki toplu sözleşme ve pazarlık düzeni, sigortalının zamanla uzmanlaşma ve meslekte ilerleme olasılığı, işçi ücretlerinin henüz milletlerarası normların altında olması, ülke gerçekleri, milli gelirdeki artış ve bu artıştan çalışanlara ayrılabilen pay oranları gibi unsurlar gözönünde tutulunca %5 artışın yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu konulardaki teknik ve bilimsel incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar da dikkate alınarak, gelecek yıl kazançlarının %5 yerine, uygun ve gerçeğe yakın bir oranda artırılması yoluyla saptanması, adalet ve nesafetin gereğidir.

(10.HD.26.10.1982, 5147-5266)

Rücu tazminatının tavanını belirlemek bakımından bilirkişiden alınan hesap raporunda, gelecek yıllara ilişkin kazançların bilinen en son kazanç yılından başlanarak her yıl %5 arttırılmak suretiyle saptandığı anlaşılmaktadır. Oysa, ekonomik konjonktür, iş hayatındaki toplu sözleşme ve pazarlık düzeni, sigortalının zamanla uzmanlaşma ve meslekte ilerleme olasılığı, işçi ücretlerinin henüz milletlerarası normlar altında olması, ülke gerçekleri, milli gelirdeki artış ve bu artıştan çalışanlara ayrılabilen pay oranları ve sair unsurlar gözönünde tutulunca, %5 artışın yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu konudaki teknik ve bilimsel incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar da dikkate alınarak, gelecekteki kazançların %5 yerine, **uygun ve gerçeğe yakın bir oranda arttırılması** yolu ile saptanması, adalet ve nesafetin gereğidir.

(10.HD.31.05.1984, 2651-3083)

Zararlandırıcı sigorta olayı nedeniyle Kurum'un rücu hakkına ilişkin tazminat miktarı hesaplanırken kazançların her yıl %5 arttırılmak suretiyle saptandığı anlaşılmaktadır. Ülke gerçekleri, milli gelirdeki artış ve bu artıştan çalışanlara ayrılabilen pay oranları ve diğer unsurlar gözönünde tutulunca, %5 artış dahi yetersizdir. Bu konulardaki teknik ve bilimsel incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar da dikkate alınarak gelecek yıl kazançlarının hüküm tarihinden yakın bilinen gerçek ücretlerin gözönünde bulundurulmak suretiyle %5 yerine **uygun ve gerçeğe yakın bir oranda arttırılması** adalet ve nesafetin gereğidir.

(10.HD.24.02.1984, 1059-1121; YKD. 1984/7-1048)

Tavan hesabında, desteğin gelecek yıllardaki kazancı, bilinen yıl kazançlarından başlanarak her yıl %5 arttırılmak suretiyle saptanmıştır. Oysa, ekonomik konjonktür, iş hayatındaki toplu sözleşme ve pazarlık düzeni, sigortalının zamanla uzmanlaşma ve meslekte ilerleme olasılığı, işçi ücretlerinin henüz milletlerarası normların altında olması, ülke gerçekleri, milli gelirdeki artış ve bu artıştan çalışanlara ayrılabilen pay oranları gibi unsurlar göz önünde tutulunca **%5 yerine uygun ve gerçeğe yakın bir oranda arttırılması** yoluyla saptanması adalet ve nesafet gereğidir. Bu yolda tavan incelemesini içermeyen bilirkişi raporunun hükme esas alınması isabetsizdir.

(10.HD.01.12.1987, 6344-6665)

Bu kararlara Hukuk Genel Kurulu da katılmış; örneğin 04.12.1985 gün 1984/10-332 E. 1985/980 K. sayılı kararda yukardaki görüşler yinelenmiştir. (YKD. 1986/12-1756)

Görüldüğü gibi, sigortanın rücu davalarında tazminat tavanının % 5 oranı üzerinden hesaplanması az bulunmuş; ancak ne kadar bir arttırım öngörüldüğü açıkça belirtilmeyip **“uygun ve gerçeğe yakın”** bir oranda arttırılması istenmiştir. Daha sonraki kararlarda %10 oranı açıkça dile getirilinceye kadar mahkemelerin ve bilirkişilerin ne yaptıkları, arttırım ve iskonto oranını nasıl belirledikleri ve nasıl bir hesap sonucunu Yargıtay'a kabul ettirdikleri konusunda kesin bir bilgi edinemedik. Yalnızca bir Yargıtay üyesinin 1993 sempozyumundaki bildirisinden “%5'den %10 oranına “el yordamıyla” geldiğini, önceden herhangi bir araştırma yapılmadığını öğrendik.¹ Anladığımız kadarıyla, o günlerin kaygısı, sosyal güvenlik kurumlarının parasal dengesinin korunup kollanması olmuş; o nedenle tazminat tavanının daha yüksek hesaplanması amaçlanmıştır. Böyle bir uygulamanın, iş kazalarını sigorta kurumu için bir finans kaynağı haline getireceği söylenmiştir ki, bunun “adalet ve nesafet”le bağdaşmadığı açıktır.²

¹ Yargıtay üyesi Sn. Çetin Aşçıoğlu'nun “Tazminat Hesabında Yöntem Sorunu” başlıklı bildirisini, Sempozyum, Ankara 1993, sf. 68

² Sn. Hakkı Aktaş bu konuda şunları söylemiştir: “Sigorta kurumu tahsislerinin ayrı bir ölçekle sermayeye çevrilmesi, gelecekteki kazancın ayrı tekniklerle sermayeleştirilmesi uzun vadede iş kazalarını sigorta kurumu için bir finans kaynağı haline getirecektir.” (Dr. H. Aktaş, Sürekli İşgöremezlikle Sonuçlanan İş Kazalarında Hesap Raporları, İBD. 1991/sayı: 10-11-12, sf. 863)

Şunu da belirtelim ki, 1982 yılı hesap değişimi için kesin bir tarih değildir. 1994 yılına gelinceye kadar Yargıtay daireleri arasında farklı görüşler, farklı uygulamalar süregelmiştir. Örneğin, 9. Hukuk Dairesi'nin 22.11.1984 gün 8967-10180 sayılı kararında %10 oranının yeterince tartışılmadan ve gerekçeleri gösterilmeden uygulamaya konulması eleştirilmiş,³ aynı Dairenin 28.11.1989 gün 7498-10243 sayılı kararında %5 artırım ve %5 iskonto oranına göre hesaplama yapılması istenmiştir.⁴ Oysa, bu karardan iki yıl önceye ait 9. Hukuk Dairesi'nin 11.06.1987 gün 5668-5816 sayılı kararında "Maddi tazminat hesabında yıllık gelir artışları %10 üzerinde olduğuna göre bunun peşin sermayeye çevrilmesinde de %10 indirim (iskonto) oranının uygulanması gerekir" denildiği görülmüştür.⁵ Daha sonraları %10 oranının hangi yıldan başlayarak bütünüyle benimsendiğini ve daireler arasında birlik sağlandığını kesin saptayamadık. Ancak 1990 yılından sonraki raporların hemen hepsinde %10 oranı görülmektedir.⁶

2- İşlemiş ve işleyecek zarar ayrımı ve iskontonun yalnızca işleyecek dönem için öngörülmesi

Bu dönemin, öncekinden ayrılan bir yönü de, işlemiş dönem zararının iskonto edilmeden ayrı hesaplanması ve yalnızca işleyecek dönemin iskontoya tâbi tutulmasının öngörülmesidir. Bu konudaki kararlarda şu tür açıklamalar yapıldığı görülmüştür:

İskonto, vadesi gelmemiş bir borcun vadesinden önce ödenmiş olması, alınan paranın vadeye kadar değerlendirme olanağının bulunması nedeniyle borcun haksız iktisaba imkân vermeyecek oranda indirilmesidir. Rapor düzenleme tarihine kadar her sene hesaplanan destek zararı, tazminat sorumluları tarafından hak sahiplerine henüz ödenmemiş bulunduğu vadesinden önce ödenmiş bir borçtan söz edilemez. Dolayısıyla, rapor düzenleme tarihine kadar bu şekilde saptanan zararlar iskontoya tabi tutulamaz. Aksinin kabulü, vadesi gelmiş ve henüz ödenmemiş bir borcun iskontoya tabi tutulması olur ki, iskonto kavramı ile bağdaştırılmaz. Ayrıca işveren ve haksız fiil faillerinin sebepsiz zenginleşmesi, hak sahipleri ve Kurum'un bir kesim hakkının, işveren ya da haksız fiil faillerine bırakılması sonucunu doğurur ki, bu sonuç, adalet ve nesafet kuralları ve hukukla bağdaştırılmaz.

(10.HD.01.12.1987, 6344-6665)

Ancak bu yeni uygulamaya 9. Hukuk Dairesi karşı çıkmış ve çeşitli kararlarında şu tür gerekçeler ileri sürdüğü görülmüştür:

Rapor tarihinden önceki geçmiş yıllara ait yıllık kazanç kayıplarının da olay tarihine göre iskontoya tâbi tutulması gerekirken, iskontosuz hesap yapılması daire içtihatlarına aykırıdır. (9. HD. 24.03.1992, 91/15229-92/3381; YKD. 1993/6-877)

Bilirkişi tazminat hesabında, aktif dönemle ilgili zararın, olay tarihi ile rapor tarihi arasındaki kısmını bilinen ücrete göre (işlemiş tazminat), rapor tarihinden sonraki kısmı ise (işleyecek tazminat) şeklinde belirlemiş ve gelir ortalamasının tespitinde olay tarihi ile rapor tarihi arasındaki geliri hesaba dahil etmemiş, bu süreye ait tazminatı iskontoya dahil etmemiştir. (Oysa) peşin ve toptan ödemenin söz konusu olduğu durumlarda tazminatın peşin sermaye değerinin saptanması gerekir. Zararın olay tarihine göre tespit edilmesi ve hükmün olay tarihi itibarıyla kurulması sebebiyle tazminatın peşin sermayeye çevrilmesinde de olay tarihinin dikkate alınması gerekir. Haksız fiil (veya akde aykırılık) sebebiyle hüküm altına alınan tazminata, olay tarihinden faiz yürütülmesi kuralı da tazminatın olay tarihi itibarıyla sermayeleştirilmesini zorunlu kılar. Aksi halde olay tarihi itibarıyla gerçekleşmemiş, muacceliyeti ileri bir tarihte söz konusu olabilecek bir tazminat alacağı için geriye gidilerek

³ İş ve Hukuk, 1985, sayı: 173, sf. 24

⁴ İş ve Hukuk, 1990, sayı: 202, sf. 34

⁵ YKD. 1987/11-1665

⁶ Örneğin, 4. HD. 04.02.1992 gün 90/12490 E. 92/932 K. sayılı kararında açıkça "Ücret artışı %10 ve iskonto oranı %10 kabul edilerek tazminatın belirlenmesi gerekir" denildiği görülmektedir. (YKD. 1992/4-527)

olay tarihinden itibaren faiz yürütülmüş olur ki, bu doğru olmaz. Öte yandan bu tür tazminat hesapları genelde ihtimali verilere dayanır. Bu ihtimali yön, olay tarihinden sonraki durumlarda her zaman için söz konusudur. Olay tarihi ile rapor (veya hüküm) tarihi arasında ücretin tespit edilebilir olması onun ihtimali olma niteliğini değiştirmez.

(9.HD.23.10.1990, 7801-10563; YKD. 1991/4-565)

Yargıtay daireleri arasındaki bu görüş ayrılıkları, Hukuk Genel Kurulu'nun çeşitli kararları ile giderilmiş ve işlemiş-işleyecek dönem ayrımı ile işlemiş dönemin iskontoya tabi tutulmaması görüşü uygulamaya yerleşmiştir. Buna ilişkin kararlardaki açıklamalar şöyledir:

Mahkeme ile Yüksek Daire arasındaki uyumsuzluk, rapor tarihine kadar bilinen verilere göre hesaplanan zararın olay tarihine göre sermayeleştirilip sermayeleştirilmeyeceği, başka bir anlatımla iskontoya tabi tutulup tutulmayacağı noktasında toplanmaktadır.

Hayata ve beden tamlığına karşı işlenen haksız fiillerde zararın gerçek miktar ve şümulü zamanla daha iyi anlaşılabilceğinden, mümkün olduğu kadar geç bir tarih esas alınmalıdır. Buna göre, bilirkişinin hüküm tarihine en yakın verileri dikkate alarak rapor tarihine kadar gerçekleşen zararı somut olarak hesaplamış olması, "gerçek belli iken varsayıma gidilemez" ilkesine uygundur.

Rapor düzenleme tarihine kadar somut olarak hesaplanan zararın olay tarihi itibarıyla iskontoya tabi tutulup tutulmayacağı sorusuna gelince:

Bilindiği gibi iskonto, vadesi gelmemiş bir borcun vadesinden önce ödenmiş olması halinde, alınan paranın vadeye kadar değerlendirme olanağı bulunduğundan borcun haksız iktisaba imkân vermeyecek oranda indirilmesidir. Rapor tarihine kadar hesaplanan zarar tutarı, tazmin sorumluları tarafından davacıya henüz ödenmemiş bulunduğundan, vadesinden önce ödenmiş bir borçtan sözedilemez. Dolayısıyla rapor tanzim tarihine kadar somut olarak saptanan zarar iskontoya tabi tutulamaz. Aksinin kabulü, vadesi gelmiş ve henüz ödenmemiş bir borcun iskontoya tabi tutulması olur ki, iskonto kavramı ile bağdaşmaz. Hüküm tarihinin önceden bilinmemesi nedeniyle, bilirkişinin hüküm tarihi itibarıyla iratları sermayeleştirmesi de mümkün değildir.

Yurt sathında uygulamada birlik sağlamak için gerek ölümler nedeniyle destek kaybı zararı, gerekse beden gücü kaybı zararının hesaplanmasında rapor tanzim tarihine kadar gerçekleşen zararın bilinen veriler nazara alınarak ve iskontoya tabi tutulmadan somut olarak, rapor tanzim tarihinden sonraki zararın da bilinen son gelir nazara alınıp her yıl %10 oranında artırılmak ve iskonto edilmek suretiyle hesaplanmasında zorunluk bulunmaktadır. Bu nedenle, mahkemece rapor tanzim tarihine kadar somut olarak hesaplanan ve iskonto edilmemiş zararlar, rapor tanzim tarihinden sonraki bilinmeyen dönemle ilgili varsayıma dayalı olarak bulunmuş olan zarara hükmedilmiş olması, bu konuda yerleşmiş ve kökleşmiş bulunan içtihatlarla uygundur. (Yargıtay HGK. 15.05.1991, E.1991/9-102, K.267 sayılı; 13.06.1990, E.1990/10-215, K.356 sayılı; 16.03.1988, E.1987/611- K.249 sayılı kararları)

3- Kazanç artırımı ve iskontonun %10 oranı üzerinden yapılmasına ilişkin örnekler ve katsayılar

Yukarda %5 artırımı ve iskonto ile ilgili örnekleri ve katsayı tablolarını, bu kez %10 oranına göre düzenleyeceğiz. Daha önce açıkladığımız gibi, tazminat hesapları iki türlü yapılabilmekte; birincisinde kazanç artışları yıl yıl alt alta sıralanıp toplanarak ortalaması bulunduktan sonra, gene yıl yıl iskonto edilip tazminat hesabına esas kazanç birimi bulunmaktadır. Bu işlem daha kısa yoldan formüller kullanılarak önceden düzenlenmiş katsayı tablolarından yararlanılarak da yapılabilmektedir. Aşağıda her iki hesaplama biçimi örneklerle açıklanacaktır.

a) Kazançların %10 oranında artırımı:

Yıl yıl artırımda formül **Kn** olup, (1) lira birim alınmışsa, bunun her yıl için %10 oranında artırımı $1 + 0,10 = 1.10$ veya 1 liranın üst üste her yıl için 1.10 ile çarpımı şeklinde

de yapılabilir. Bunu, hesap maki- nesiyile her çıkan sayıyı 1.10 ile çarparak gerçekleştirebiliriz. Bunun sonucu ortaya (10 yıl için düzenlediğimiz) şöyle bir tablo çıkar:

TABLO: VII

<u>Yıllar (n)</u>	<u>%10 artırım işlemi</u>	<u>Katsayı (Kn)</u>
1	1.0000 x 1.10 =	1.1000
2	1.1000 x 1.10 =	1.2100
3	1.2100 x 1.10 =	1.3310
4	1.3310 x 1.10 =	1.4641
5	1.4641 x 1.10 =	1.6105
6	1.6105 x 1.10 =	1.7715
7	1.7715 x 1.10 =	1.9486
8	1.9486 x 1.10 =	2.1435
9	2.1435 x 1.10 =	2.3578
10	2.3578 x 1.10 =	2.5936

Bu tablodaki rakamları, örneğin yıllık (100) lira birim üzerinden hesaplayıp toplarsak, (10) yıllık zarar süresinin kazançlar toplamını bulmuş oluruz.

Daha kısa yoldan hesaplama için **Kn-1/K-1** formülüyle belirlenmiş katsayı tablolarından yararlanabiliriz. Örneğin yukarıda 10'uncu yılın ulaşım değeri olan 2.5936 katsayısını (1 liranın 10 yılın sonundaki ulaşım değerini) formülde yerine koyarsak (10) yılın katsayısını bulabiliriz:

$$2.5936 - 1 / 1.10 - 1 = 15.9360$$

Aşağıda bu katsayıların nasıl oluştuğu (10) yıllık bir tabloda gösterilmiştir:

TABLO: VIII

<u>Yıllar(n)</u>	<u>Kn - 1 / K - 1</u>	<u>%10 artış katsayısı</u>
1	1.1000 -1/1.10-1 =	1.0000
2	1.2100 -1/1.10-1 =	2.1000
3	1.3310 -1/1.10-1 =	3.3100
4	1.4641 -1/1.10-1 =	4.6410
5	1.6105 -1/1.10-1 =	6.1051
6	1.7715 -1/1.10-1 =	7.5156
7	1.9486 -1/1.10-1 =	9.4871
8	2.1435 -1/1.10-1 =	11.4358
9	2.3579 -1/1.10-1 =	13.5794
10	2.5937 -1/1.10-1 =	15.9374

b) İskonto işlemlerinin %10 oranı üzerinden yapılması:

Kazanç artışlarında olduğu gibi, iskonto işlemleri de iki biçimde yapılmaktadır. Buna göre:

Her yıl için ayrı ayrı iskonto işlemleri $1/K_n$ formülüyle gösterilmekte; yukarıda her yıl için belirlenen %10 kazanç artış sayıları her yıl için 1.10'a bölündüğünde % 10 iskonto edilmiş olmakta; bu işlem simgesel olarak (1) lira üzerinden yapıldığında iskonto katsayıları olarak kullanılabilir. Bunu (10) için aşağıdaki tabloda gösteriyoruz:

TABLO: IX

Yıllar (n)	%10 iskonto işlemi	Katsayı (1/Kn)
1	1.0000 / 1.10 =	0.9090
2	0.9090 / 1.10 =	0.8264
3	0.8264 / 1.10 =	0.7513
4	0.7513 / 1.10 =	0.6830
5	0.6830 / 1.10 =	0.6209
6	0.6209 / 1.10 =	0.5644
7	0.5644 / 1.10 =	0.5131
8	0.5131 / 1.10 =	0.4665
9	0.4665 / 1.10 =	0.4240
10	0.4240 / 1.10 =	0.3855

Daha kısa yoldan iskonto işlemi $K_n - 1 / K_n(K - 1)$ formülüyle bulunan katsayılar kullanılarak yapılabilmektedir. Bu katsayıların %10 oranı üzerinden nasıl oluştuğu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

TABLO: X

Yıllar(n)	$K - 1 / K_n (K - 1)$	%10 iskonto katsayısı
1	1.0000 -1/ 1.0000 (1.10-1) =	0.9090
2	1.2100 -1/ 1.2100 (1.10-1) =	1.7355
3	1.3310 -1/ 1.3310 (1.10-1) =	2.4868
4	1.4641 -1/ 1.4641 (1.10-1) =	3.1698
5	1.6105 -1/ 1.6105 (1.10-1) =	3.7907
6	1.7715 -1/ 1.7715 (1.10-1) =	4.3552
7	1.9486 -1/ 1.9486 (1.10-1) =	4.8684
8	2.1435 -1/ 2.1435 (1.10-1) =	5.3349
9	2.3579 -1/ 2.3579 (1.10-1) =	5.7590
10	2.5937 -1/ 2.5937 (1.10-1) =	6.9374

4- İşlemiş ve işleyecek dönem ayırımına ve %10 oranına göre bir hesaplama örneği:

Olay tarihi : 16.04.2003
Rapor tarihi : 17.02.2005
Zarar süresi : 26 yıl
İşgöremezlik : % 38
Davalının kusuru: % 70
Kazanç durumu : Asgari ücret

a) Tazminat hesabına esas kazançlar:

aa) İşlemiş dönem kazançları:

16.04.2003 - 31.12.2003 arası :225,99 x 8,5 ay = 1.920,99 TL.
01.01.2004 - 01.07.2004 " :303,08 x 6 ay = 1.818.48 TL.
01.07.2004 - 31.12.2004 " :318,23 x 8 ay = 2.545.87 TL.
01.01.2005 - 16.04.2005 " :350,15 x 3,5 ay = 1.225.53 TL.
Toplam (2) yıllık işlemiş dönem kazançları : 7.511,00 TL.

bb) İşleyecek dönem kazançları:

Davacının (26) yıllık aktif dönem zarar süresinin ilk (2) yıllık işlemiş dönemden sonraki (24) yıllık zarar hesabına esas kazançlar, en son bilinen aylık net 350,15 TL. asgari ücret birim alınarak %10 artışı hesaplanacak; bunun için Kn-1 / K-1 formülüyle (24) yılın (88.4973) %10 artış katsayısından yararlanılacak ve işleyecek dönem zarar hesabına esas yıllık ortalama kazanç bulunacaktır. Buna göre:

$$350,15 \times 12 \times 88.4973 / 24 \text{ yıl} = 15.493,67 \text{ TL. (Ortalama kazanç)}$$

b) Tazminatın hesaplanması:

Davacının %38 işgöremezlik derecesine, davalının %70 kusur oranına göre (26) yıllık zarar hesaplanırken, bu döneme özgü işlemiş ve işleyecek zarar ayrımı yapılacak; **işlemiş dönem zararı iskontosuz ve işleyecek dönem zararı iskontolu** hesaplanacak; bunun için Kn-1 / Kn (K-1) formülüyle belirlenen %10 iskonto katsayı tablosundan yararlanılacak, (24) yılın (8.9847) iskonto katsayısı uygulanacaktır. Bu açıklamalara göre zarar hesabı şöyle olacaktır:

aa) İşlemiş dönem zarar hesabı:

$$7.511,00 \times \%38 \times \%70 = 1.997,93 \text{ TL.}$$

bb) İşleyecek dönem zarar hesabı:

$$15.493,67 \times \%38 \times \%70 \times 8.9847 = \underline{37.028,78 \text{ TL.}}$$

$$\text{Toplam (26) yıllık aktif dönem zararı: } \mathbf{39.027,00 \text{ TL.}}$$

5- Önceki dönemin %5 oranı ve hesaplama yöntemi ile karşılaştırma:

1982 öncesinde uygulanan %5 oranı ve işlemiş-işleyecek ayrımı yapılmaksızın ortalama kazanç birim alınarak yapılan tazminat hesabı ile bu dönemin %10 oranı ve işlemiş-işleyecek zarar ayrımını karşılaştırmak için aşağıda %5 oranına ve önceki yönteme göre bir hesaplama sonucu çıkarılmıştır. Buna göre:

İşlemiş dönem kazançları	
(yukardaki 2 yıllık hesap sonucu) :	7.511,00 TL.
%5 artışı (24) yıllık işleyecek dönem	
(katsayı 44.5020) :	<u>186.988,50 TL.</u>
Toplam (26) yıllık kazançlar :	194.500,00 TL.

$$\text{Ortalama yıllık kazanç: } 194.500,00 / 26 = 7.481,00 \text{ TL.}$$

$$\text{Tazminat hesabı (%5 iskonto katsayısı 14.3752):}$$

$$7.481,00 \times \%38 \times \%70 \times 14.3752 = \mathbf{28.606,00 \text{ TL.}}$$

Görüldüğü gibi arada 11.000,00 TL. fark vardır.

6- Son dönem hesaplama biçimi ile karşılaştırma:

Bundan sonraki bölümde anlatılacak olan ve halen Yargıtay'ca uygulanması uygun görülen hesaplama biçimine göre yukardaki hesap sonucunun ne olacağı merak edilebilir. İlerde çeşitli denemelerle hesaplama yöntemleri arasındaki farklar gösterilecek ve karşılaştırma olanağı sağlanacaktır. Şimdilik burada bir örnek vermek istiyoruz. Eğer yukardaki hesaplar bugünkü hesaplama biçimine göre yapılırsa sonuç şöyle olacaktır:

İşlemiş dönem kazançları (yukardaki gibi 2 yıllık)=	7.511,00 TL.
İşleyecek dönem kazançları: 350,15 x 12 x 24	= <u>100.843,00 TL.</u>
Toplam (26) yıllık kazançlar :	108.354,00 TL.

Tazminat hesabı:

$$108.354,00 \times \%38 \times \%70 = \mathbf{28.822,00 \text{ TL.}}$$

Çıkan sonuç, %5 oranının ve ortalama kazancın uygulandığı 1982 öncesi sabit rant yöntemiyle aynıdır. O halde %5 oranının %10'a çıkarılması dengeleri sarsmış, boş yere sistemin bozulması sonucunu doğurmuştur. Aşağıda bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

III-1994 YILINDAN SONRAKİ DÖNEM

1- Tazminat hesaplarına ilişkin tartışmalar ve çözüm arayışları

1982 yılına kadar uzun yıllar boyunca düzenli ve tutarlı bir biçimde uygulanmış olan **%5 artırım değerli yıllık ortalama kazanç ve sabit rant formüllerinin** içyüzü, çıkış noktası ve işleyiş biçimi bilinmeden, sistemin birbiriyle bağlantısı ve bu sistem içinde yer alan tabloların ve formüllerin neye göre düzenlendiği kavranmadan, nereye varacağı önceden kestirilemeyen bir takım düşüncelerle sistemle oynanmış, dengelerin bozulmasına neden olunmuştur. Bozulan dengeler son aşamada (bugünkü uygulamada) daha da bozulmuş durumdadır.⁷

Tazminat hesaplarıyla ilgili tartışmalar, yöntem arayışları ve içtihat değişiklikleri (ne yazık ki) zararın en adaletli biçimde nasıl karşılanması gerektiği yönünde olmamış; hep başka kaygılarla ve “azlık-çokluk” yakınmalarına çözüm arayışları içerisinde süregelmiştir. 1982’lerde %5 olan kazanç artırım oranı az bulunup %10’a çıkarılırken sosyal güvenlik kurumlarının parasal sorunlarının giderilmesi amaçlanmıştır. 1990’lardan sonra ise tersi olmuş, %10 oranı üzerinden ortalama kazanç ve sabit taksitli rant yöntemiyle yapılan tazminat hesapları çok yüksek bulunmaya başlanmış; bu kez de 1990’larda dar boğaza giren iş çevrelerinin ve işverenlerin yakınmalarına çözüm aranmış; 1993 yılında Ankara’da toplanan sempozyum sonrasında “**progressif rant**” yöntemi adıyla “**aynı rakamın her yıl için ayrı ayrı %10 oranında artırılıp %10 oranında eksiltildiği ve kazançların hiç artmayıp hep başlangıçtaki rakamda kaldığı**” bir hesaplama biçimi uygulamaya konulmuştur. Söz konusu sempozyumun düzenlenmesindeki amacın, tazminat hesaplarının daha düşük miktarlı hesaplanmasını sağlayacak bir yöntem arayışı olduğunu söyleyenlere şiddetle karşı çıkılmış ise de, sonraki yıllarda bazı Yargıtay kararlarında bunun açıkça dile getirildiği görülmüştür.⁸ Bizim düşüncemize göre, yargının, devleti veya sermayeyi korumak, ekonomik dengeleri sağlamak gibi bir işlevi olmadığıdır. Bizce, yargının görevi ve işlevi, zarar görenin zararını tam karşılayacak bir yöntemi uygulamak ve bu yolla toplum barışına katkıda bulunmaktır. Yukarıda, konuya genel bakış bölümünde savunduğumuz gibi, hükme esas olacak tazminat tutarı iki aşamada belirlenmelidir: Birincisi, **teknik bir konu olan “hesaplama aşaması”** olup bu iş **uzmanlara** bırakılmalıdır. İkinci aşama “**hukuksal değerlendirme aşaması**” olup, bilirkişi raporuyla bağlı olmayan **yargıç**, önüne konulan

⁷ Sistemin işleyişini ve neyin alt-üst edildiğini uzmanından aktaralım: “Sosyal Sigortaların peşin değer tablosu, bakiye ömür tablosuyla aynı rakamlardan elde edilir. Bağlanan gelir peşin değer tarifesindeki emsallerle çarpılarak sermaye şeklinde ifade edilmekte ve Kurum’un bağladığı değer olarak tazminattan düşülmektedir. Sosyal Sigortaların kabul ettiği PMF tarifesinde 56, 64 sıfır yaş için bakiye ortalama ömürdür. Bu bakiye ömür ile peşin değer emsali arasında bağlantı vardır. O da şudur: 1705 lirayı her yıl %5 bileşik faiz esasıyla faize yatırıp bundan her yıl 100 liralık sabit rant çekilirse, kapital 56 yaş civarında sıfırlanır. (1982 yılından önce) %5 artırım ve %5 iskonto ile ilerdeki kazançlar tespit ediliyor, ortalama ücrete dönüştürülerek “sabit taksitli rant” formülü yardımıyla sermayeleştirme işlemi yapılıyordu. Daha sonra %5 az bulundu, %10’a çıkarıldı. Dengeler bozuldu. Dengeler bozulduğu zaman bir daha kolaylıkla kurulamıyor.” (Dr. Hakkı Aktaş, Ölüm ve Cismani Zarar Hallerinde Zararın ve Tazminatın Hesap Edilmesi Sempozyumu, Ankara 1993, sf. 79 ve 95) - Türkiye’de ortalama öngören tablolar kullanılmaktadır. PMF de ortalama içerir bir sistemdir. Sigorta Kurumu’nun bağladığı gelirlerin sermayeleştirilmesinde bu tabloya dayalı tarifeye uymak kanuni bir zorunluluktur. Tarife %5 emsaline göre sermayeleştirmeyi benimsemiştir. Doğru bir mahsup işleminin yapılabilmesi için tazminat hesabında da %5 iskonto esasını kabul eden sermayeleştirme işlemi yapılması zorunludur. Bu nedenle “bakiye yaş sayılarıyla zararı hesaplayalım” yolundaki öneriyi katılmıyoruz. (Dr. Hakkı Aktaş, İş Kazalarında Zarar Hesabı, İBD. 1995, sayı: 1-2-3, sf. 45)

⁸ Örneğin, 21. HD. 17.03.1998 gün 815-1867 sayılı kararında: “Tazminatın, bir tarafın zararını karşılarken, diğer tarafın ekonomik ve ticari hayattan silinmesini gerektirecek boyutlara ulaşması önlenmelidir. Bu nedenle tarafların ekonomik ve sosyal durumları araştırılmalı, zararı ödemekle yükümlü işverenin iş hacmi, işletmesinin büyüklüğü, kaç işçi çalıştırdığı saptanmalı, tazminatın sonuçlarına katlanıp katlanmayacağı yönünde ön bilgiler toplanmalıdır” denilmiştir. (YKD. 1999/2-229)

hesap sonucunu hak ve adalet ölçüleri içerisinde değerlendirecek ve uygun bir miktara hükmedecektir. Bu nedenle, Yüksek Yargı ve yargıçlar, uzmanı olmadıkları “**hesap teknikleri**”ne karışmamalı, bu konuda bilimsel temeli olmayan içtihat oluşturmamalıdır. Bunun yerine, (Borçlar Kanunu m.42 ile m.44/2 ve Medeni Kanun m.4’deki) değerlendirme yetkilerini kullanarak adaletli bir sonuca varmaya çalışmalıdırlar.

2- Hesaplama yeni dönem

1982 sonrasında sistemde değişiklik eğilimlerinde olduğu gibi, bu kez de 1990’lara doğru gene Yargıtay 10. Hukuk Dairesi’nin kararlarıyla sistemi değiştirme çabaları yavaş yavaş yargıya yerleşmeye başlamış; 1993’deki Sempozyum sonrasında artık Yargıtay’ın bütün daireleri “**progressif rant**”⁹ yöntemi adıyla “**en son bilinen kazanç unsurunun her yıl için ayrı ayrı %10 artırılıp %10 indirildiği, sonuçta kazançların hiç artmayıp hep başlangıçtaki rakamda kaldığı**” hesaplama biçimini mahkemelerden istemeye, bu yeni hesaplama biçimine uymayan bilirkişi raporlarına göre verilen kararları bozmaya başlamışlardır.

Önceki dönemde olduğu gibi, bu yeni dönemin de öncülüğünü yapan Yargıtay 10. Hukuk Dairesi’nin 1994 öncesindeki kararlarından iki örnek şöyledir:

10. HD.31.01.1989 gün E.1988/8789 K.1989/822 sayılı kararında:

Zarar hesaplanırken her yıl itibariyle gelirin ayrı ayrı belirlenmesi ve yine her yıl itibariyle iskonto yapılması gerekirken “ortalama” usulüyle netleştirme işlemi yapılması ve “ortalamanın” giderek büyüyen rakamların tesiri altında kalması nedeniyle kazanç kaybının giderek fazla alınması isabetsizdir, denilmiştir.

10 HD.11.02.1992 gün E.1991/1662 K.1992/1431 sayılı kararında da:

Rücu alacağının tavanını teşkil eden miktarın belirlenmesinde, bilinmeyen dönem için artırım ve iskontolama işleminin her yıl için ayrı ayrı yapılması gerekirken, artırımı katsayıya, iskonto işlemini ortalamaya göre yapan yetersiz hesap bilirkişisi raporunun hükme esas alınması isabetsizdir, açıklaması yapılmıştır. (Aynı biçimdeki 10. HD. kararlarından örnekler: 05.05.1992, E.1991/2824-K.1992/5037; 08.06.1993, E.1991/15702 – K.1993/6201)

1994 yılından sonra artık, Yargıtay’ın tazminat davalarına bakan diğer daireleri de aşağı yukarı aynı cümlelerle, bu yeni hesaplama biçimine uymayan kararları bozmaya başlamışlardır. Ancak ne var ki, bu yeni dönemin başlangıcında, yüksekliğinden yakınılan tazminat tutarlarının düşürülmesi ve en aza indirilmesi arayışlarında aşırıya kaçılmış; bir takım anlaşılması güç ve uygulanması olanaksız kurallar yaratılarak bir süre için haksızlıklara, zarar görenleri önemli hak kaybına uğratan uygulamalara kapı açılmıştır. Tazminatın en aza indirilmesi çabalarında, ortalama kazanç ve sabit rant formüllerinin bir yana bırakılması ve onun yerine “kazançların hiç artmadığı” her yıl için eşit oranda artırım ve indirim uygulaması yeterli bulunmamış; **faiz başlangıcı değiştirilerek** tazminat tutarlarının daha da düşürülmesi amaçlanmıştır. Bu ilk döneme ilişkin Yargıtay kararlarında “faize ilişkin” anlaşılması güç ve uygulama biçimi belirsiz açıklamalardan bir örnek aşağıdadır:

Yargıtay 9. HD. 04.04.1994 gün E.1993/17234 - K.1994/5080 sayılı kararının faize ilişkin bölümleri özetle şöyledir:

Olay tarihi ile hüküm (veya hüküm tarihine mümkün olan en yakın bir tarihte alınacak rapor) tarihi arasındaki **işlemiş tazminata, olay tarihi ile hüküm tarihi arasındaki ortalama bir tarihten itibaren yasal faiz yürütülmelidir**. Zira, bu döneme ilişkin zararın tamamı olay tarihinde gerçekleşmiş değildir.

⁹ Progressif rant’ın sözlük anlamı “ilerleyen, gelişen, yavaş yavaş, derece derece artan gelir” demek ise de, uygulama “yıllık kazancın her yıl için aynı oranda (%10) artırılması ve aynı oranda eksiltilmesi” biçiminde olduğundan, kazanç artışından söz etmek olanaksızdır.

Hüküm (veya rapor) tarihinden sonraki döneme ilişkin zararın saptanmasında, ölenin veya zarar görenin hüküm (veya rapor) tarihindeki net geliri esas alınıp, her yıl için ayrı ayrı %10 oranında artırılarak ve yine ayrı ayrı %10 oranında iskontoya tabi tutularak peşin sermaye değeri bulunmalı; **işleyecek dönem için belirlenen tazminata hüküm tarihinden başlamak üzere yasal faiz yürütülmelidir**, denilmiştir.¹⁰

Bu (haksız) uygulama bir buçuk yıl kadar sürdürülmüş; bu süre içerisinde pek çok kişi önemli derecede hak kaybına uğratılmışlardır. Öte yandan mahkemeler faizin işlemeye başlayacağı ortalama tarihi belirlemede, daha doğrusu bu yöntemi kavramakta zorlandıkları gibi, haksız eylemlerde faizin olay tarihinden başlayacağı (gasbeden daima temerrüt halindedir) evrensel kuralına ters düşen bir durum yaratılmıştır. Faize ilişkin bu tür kararlarla da görülmüştür ki, bu dönemde gerçek amaç, tazminat tutarlarını olabildiğince düşürme eğilimleri olmuş; yargının asıl işlevi gözardı edilmiştir.

Faize ilişkin bu yanlıştan bir veya bir buçuk yıl sonra dönülmüş ve Hukuk Genel Kurulu'nun ard arda verdiği kararlarla **"haksız eylemlerde faiz başlangıcının olay tarihi olduğu"** açıklaması yapılarak haksızlık ortadan kaldırılmıştır. Buna ilişkin birkaç örnek:

HGK. 01.11.1995 gün E.1995/9-679 – K.898 sayılı kararı (özet):

Bedensel zarar, hüküm tarihine en yakın veriler gözetilerek hesaplanmalıdır.

Gerek ölümler nedeniyle destek kaybı zararı ve gerek beden gücü kaybı zararının hesaplanmasında rapor düzenleme tarihine kadar gerçekleşen zararın bilinen veriler gözetilerek ve iskontoya tabi tutulmadan somut olarak; rapor düzenleme tarihinden sonraki zarar da bilinen en son kazanç esas alınıp her yıl %10 oranında artırılmak ve iskonto edilmek suretiyle hesaplanmalıdır.

Tazminat miktarına faiz uygulaması olay tarihinden başlatılmalıdır.

HGK. 28.06.1995 gün E.1994/9-628 – K.1995/694 sayılı kararı (özet):

Beden tamlığına karşı işlenen haksız eylemlerde zararın gerçek miktar ve kapsamı zamanla daha iyi anlaşılabilirliğinden, olabildiğince geç bir tarihin esas alınması gerekir. Bu nedenle, hüküm tarihine en yakın verilerin gözetilerek rapor düzenleme tarihine kadar gerçekleşen zararın somut olarak hesaplanması gerekir. Bu husus "gerçek belli iken varsayımaya gidilemez" ilkesinin de gereğidir.

Rapor düzenleme tarihinden sonraki zararın da bilinen son kazanç gözetilerek her yıl %10 artırılmak ve iskonto edilmek suretiyle hesaplanması gerekir.

Yukarıda açıklanan yöntem uygun biçimde belirlenecek tazminat miktarına, olayın haksız eylemden kaynaklandığı gözetilerek, olay tarihinden başlayarak faiz uygulanması gerekir.¹¹

¹⁰ Aynı biçimde başka bir karar örneği: 9. HD. 18.01.1994, E. 1993/10367-K. 1994/63

¹¹ Ancak ne var ki, Hukuk Genel Kurulu'nun "faizin olay tarihinden işletileceğine" ilişkin ilke kararlarına karşın, buna aykırı kararlar verildiği de görülmektedir. Örneğin, 21. Hukuk Dairesi 25.12.2001 gün 8042-8810 sayılı kararıyla, faizin olay tarihinden başlatılmasının "fahiş bir durum yaratacağı" gerekçe gösterilerek, kalıcı sakatlığa ilişkin en son rapor tarihinden faize hükmedilmesi gerektiği biçiminde bozma kararı verilmiştir. Bu karar, bizce, tam anlamıyla bir haksızlık ve adaletsizlik örneğidir. Çünkü, bozma kararına konu olan somut olaya baktığımızda, 1985 yılında iş kazası geçiren sigortalı işçinin SSK. Sağlık Kurulu tarafından %100 işgücü kaybına uğradığı saptanmış ve bu oran üzerinden gelir bağlanmıştır. Daha sonra işverene karşı açılan davada, işgöremezlik derecesine itiraz üzerine Adli Tıp Kurumu 1991 yılında verdiği raporda işçinin %31. 2 oranında çalışma gücünü yitirdiği biçiminde bir tespit bulunmuş; uzun yıllar süren dava sonrasında aradan dokuz yıl gibi uzun bir zaman geçtikten sonra, Adli Tıp Kurumu 2000 yılında verdiği yeni raporunda hatasını kabul ederek "daha önce maluliyet tayininde dikkate alınmayan, ancak yapılan tetkikler sonucu mevcut olduğu anlaşılan idrar inkontinansı arızasının dikkate alınmamasından kaynaklanan bir yanlışlık yapıldığı" açıklamasıyla davacının çalışma gücü kaybının gerçekte (SSK. Sağlık Kurulu'nun saptadığı gibi) %100 olduğu sonucuna varmıştır. Burada, davacı işçinin beden gücü kaybında değişen ve gelişen bir durum olmayıp, tamamiyle Adli Tıp Kurumu'nun hatasından kaynaklanan bir gecikme sözkonusudur. Gerek Adli Tıp Kurumu'nun hatasını uzun yıllardan sonra farkedip gerçeğe ulaşmasında ve gerekse davanın yıllarca sürmesinde davacı işçinin bir kusuru ve ihmali yoktur. Ancak, Yüksek Daire, bu gerçeği gözardı ederek, faizin, olay tarihinden değil de, Adli Tıp Kurumu'nun hatasını fark edip doğru bir rapor düzenlediği 05.05.2000 tarihinden işletilmesi gerektiği biçiminde bozma kararı vererek, hem %100 sakat kalmış işçiye haksızlık etmiş ve hem de genel içtihadan ayrılarak uyumsuzluk yaratmıştır. Şunu ekleyelim ki, tazminat tutarına uzun yılların birikmiş faizi eklendiğinde davalının ödeme gücünü aşan bir rakam ortaya çıkmakta ise, bunu adaletli bir çizgiye getirmenin yolu içtihadan ayrılmak ve

3- Her yıl için eşit oranda artırım ve indirimin uygulamaya yerleşmesi

1994 yılı öncesinden başlayarak ilerleyen yıllara doğru Yargıtay 10.Hukuk Dairesi'nin öncülüğünü yaptığı yeni hesaplama biçimi, yavaş yavaş Yargıtay'ın öteki daireleri tarafından da benimsenmeye ve şu türden kararlar verilmeye başlanmışlardır:

İşçinin günlük net geliri tespit edildikten sonra: a)Bilinen dönemdeki kazancı, iskontolama ve artırma işlemi yapılmadan; b)Bilinmeyen dönemdeki kazancı ise, **her yıl için %10 artırılıp %10 iskontoya tabi tutularak, ortalama yöntemine başvurulmaksızın**, aktif ve pasif dönem itibariyle her yıl için ayrı ayrı hesaplanmalıdır.

(21.HD.28.03.1995, 905-1093)

İşçinin günlük net geliri tespit edilerek bilinen dönemdeki kazancı mevcut veriler nazara alınarak iskontolama ve artırma işlemi yapılmadan hesaplanacağı; **bilinmeyen dönemdeki kazancının ise, yıllık olarak %10 artırılıp %10 iskontoya tabi tutulacağı**; aktif ve pasif dönemde elde edeceği kazançların **ortalama yöntemine başvurulmadan** her yıl için ayrı ayrı hesaplanacağı Yargıtay'ın oturmuş ve yerleşmiş görüşlerindedir. (21.HD.03.07.1996, 3952-3992)

Yurt sathında uygulamada birlik sağlamak için gerek ölümler nedeniyle destek kaybı zararı, gerekse beden gücü kaybı zararının hesaplanmasında rapor tanzim tarihinde gerçekleşen bilinen veriler nazara alınarak ve iskontoya tabi tutulmadan somut olarak, rapor tanzim tarihinden sonraki zarar da **bilinen son gelir nazara alınıp her yıl %10 oranında artırılmak ve iskonto edilmek suretiyle** hesaplama yapılmaktadır.

Davaya konu olayda, davacıların desteği trafik kazasında hayatını kaybettiğine göre, yukarıda belirtilen ilkeler gözetilerek, desteğin ölüm tarihinden hüküm tarihine en yakın hesap tarihi itibariyle desteğin bilinen geliri artırım yapılmadan ve iskontoya tabi tutulmadan bilinen dönem zararı hesaplanmalı; bundan sonrası için ise **desteğin bilinen ve belirlenebilen en son geliri her yıl %10 oranında artırılarak ve her yıl için %10 iskontoya tabi tutularak peşin değerli zarar hesabı yapılmak suretiyle** davacıların uğradıkları zarar miktarları belirlenmelidir. (4.HD.24.05.1999, 3131-4839)

Destekten yoksun kalma tazminatı hesabında bilinen devre ile ilgili hesaplama bilinen ücretler üzerinden, bilinmeyen dönem zararı ise **Yargıtay'ın bugün için yaygın uygulaması karşısında bilinen en son ücreti yıl yıl %10 artırılarak ve yıl yıl %10 iskonto edilerek belirlenmesi şeklindedir**. Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu ekonomik konjonktür, ücret artışlarının muayyen bir süreden sonra durduğu ve bir yıllık mevduat faizinin ulaştığı düzey, ülke gerçekleri, milli gelirdeki artış ve bu artışlardan çalışanlara ayrılabilen pay oranları gibi unsurlar ve ücret artışlarıyla iskonto oranı arasında bulunması gereken ve Yargıtay'ca uygulanan denklik kuralı karşısında, bilirkışı raporunda (destek süresince ortalama ücret ve tüm yılların sabit katsayı ile çarpımı şeklindeki ücret ve iskonto haddi kabul edilerek) belirlenen oranların kabulü mümkün değildir.

(4.HD.05.04.1999, 2466-3326) ¹²

işçiyi bütünüyle mağdur etmek olmamalıydı. Yerel Mahkemeden BK.44/2 ve MK. 4 çerçevesinde hakkaniyet indirimi yapması istenebilirdi. (İnceleme için bakınız: İstanbul 2. İş Mahkemesi 2002/114 esas no.lu dosyası.)

¹² Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin 1999 yılında verdiği bu karardaki gerekçeler ile 1982 yılında %5 kazanç artışını az bulan 10. Hukuk Dairesi'nin kararlarındaki gerekçeleri karşılaştırmak için (yorum yapmadan) şu örneği veriyoruz:

Sigortalının çalışabilirlik süresi içinde, kazançlarında gerçekleşen ve bilinen artışlar, hesapta aynen nazara alınacak ise de, gelecek yıllardaki kazancın bilinen yıl kazancından başlayarak, her yıl %5 artırılmak suretiyle saptanmasına çalışılmaktadır. Oysa ekonomik konjonktür, iş hayatındaki toplu sözleşme ve pazarlık düzeni, sigortalının zamanla uzmanlaşma ve meslekte ilerleme olasılığı, işçi ücretlerinin henüz milletlerarası normların altında olması, ülke gerçekleri, milli gelirdeki artış ve bu artıştan çalışanlara ayrılabilen pay oranları gibi unsurlar gözönünde tutulunca %5 artışın yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu konulardaki teknik ve bilimsel incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar da dikkate alınarak, gelecek yıl kazançlarının %5 yerine, uygun ve gerçeğe yakın bir oranda artırılması yoluyla saptanması, adalet ve nesafetin gereğidir. (10. HD. 26.10.1982, 5147-5266)

Temyiz itirazının konusu, zarar görenin bilinmeyen (işleyecek) dönemlere ilişkin tazminat hesabındaki yöntem ile ilgilidir. Mahkemece, bilinmeyen dönem zararı bilinen son gelirin her yıl için ayrı ayrı %10 oranında artırılarak, bunların ortalaması alınıp bu rakamın her yıl için ayrı ayrı %10 oranında iskonto edilmesi suretiyle belirlenen rapora göre hüküm kurulmuştur. Davalı vekili, bilinmeyen (işleyecek) dönem zarar hesabında ortalama yöntemine başvurulmasının Yargıtay kararlarına aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

Beden gücü kaybına uğrayanın veya ölüm halinde destekten yoksun kalanların bilinmeyen (işleyecek) dönem zararlarının hesap yöntemi ile ilgili yasal bir düzenleme yoksa da, konuya Yargıtay Daire ve Hukuk Genel Kurulu kararları ile açıklık getirilmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 01.11.1995 gün 1995/9-679 E. Ve 1995/898 K. sayılı içtihadında özetle: “Hüküm tarihinden sonraki gelecek yıllar için zarar ve tazminat hesabının yıllık ortalama gelir esas alınarak değil, ölenin veya zarar görenin hüküm veya rapor tarihindeki yıllık net geliri esas alınıp bu tarihten itibaren ileriye yönelik her yıl için ayrı ayrı (yıllık taksitler halinde) %10 oranında artırılmak suretiyle yapılmalıdır. Bu şekilde belirlenen yıllık zararlar yine hüküm veya rapor tarihi itibarıyla ayrı ayrı iskontoya tabi tutularak peşin sermaye değeri bulunmalıdır. **Hesaplama bilinen son gelir nazara alınıp her yıl için %10 oranında artırılmak ve iskonto edilmek suretiyle yapılmalıdır**” biçimindeki uygulamayı benimsemiştir. Genel Kurul bundan sonraki kararlarında da bu uygulamayı kararlılıkla sürdürmüştür.

Dairemiz 12.12.1997 gün 7635-9173 sayılı ve onu izleyen kararlarında, Yüksek 13. Hukuk Dairesi 02.03.1998 gün 1997/10172 E. 1998/1882 K. sayılı kararında Hukuk Genel Kurulu’nun anılan kararına uygun olarak ve hemen hemen aynı cümleleri kullanarak “bilinmeyen döneme ilişkin zarar ve tazminat miktarının hesaplanmasında, bilinen en son gelir esas alınarak her yıl %10 artırılıp %10 iskonto edilmek suretiyle ve ortalama hesap yöntemine başvurulmaksızın hesaplama yapılması gereğini vurgulamıştır.

Ortalama yöntemine başvurularak yapılan hesaplamalarda bulunan net zarar rakamları, her yıl için ayrı ayrı %10 artırım ve %10 iskontolama suretiyle bulunan zararın birkaç katı olmaktadır.¹³ Her ne kadar Yüksek 10. Hukuk Dairesi’nce “artırım ve iskontolamanın yıllar itibarıyla yapılmasında yıllık kazanç kaybı peşin değerinin sabit kalmasının isabetsizliği” gerekçesi¹⁴ gerçekten meslekte kıdem artışı nazara alındığında matematiksel olarak doğru sayılabilirse de, yıllardır yüksek enflasyon gerçeği ile yaşayan ülkemizde çalışanların reel ücretleri yıllar itibarıyla artmayıp, aksine eksilirken,¹⁵ bu tür tazminata ilişkin kararlarla zarar görenin yaşayacağı varsayılan uzun yılların artırılmış gelirleri toplanıp peşinen ödenmesi, faiz de eklenerek yapılmakla, bunun getireceği rant da nazara alındığında, ortaya haksız kazanımlar çıkabileceği gözden uzak tutulmamak gerekir.

(11.HD.06.07.2000, 4286-6457)

Zarar görenin, olay tarihi ile hüküm tarihi arasındaki devre için zararı somut olarak hesap edilecek, hüküm tarihindeki yıllık net kazancı (veya yıllık net gelir kaybı) tespit edilecek ve gerçek zarar belli olduğu için iskontoya tabi tutulmayacaktır. Rapor tanzim

¹³ Görüldüğü gibi, yöntem değişikliğinin amacı ve hedefi, yüksekliğinden yakınılan tazminatların daha düşük miktarda hesaplanmasını sağlamaktır. Zarar görenin zararının tam karşılanıp karşılanmadığı üzerinde durulmamakta, adaletli bir hesaplama yönteminin araştırılması gündeme getirilmemektedir.

¹⁴ Yargıtay 10. Hukuk Dairesi’nin bir dönem ard arda verdiği kararlarda yinelediği “Bilinmeyen dönemde artırım ve iskontolamanın yıllar itibarıyla yapılmasında, yıllık kazanç kaybı peşin değerinin matematiksel ilkelere aykırı biçimde sabit tutulması isabetsizdir” söylemiyle ne demek istediğini kimse anlayamamış; Özel Daire daha sonra bu tür bozma kararlarından vazgeçmiştir. Öyle sanıyoruz ki, sonradan söylemin yanlışlığı farkedilmiş ve aynı rakamın her yıl için ayrı ayrı eşit oranda artırılıp eksiltilmesi işleminde, başlangıçtaki rakamın her yıl için hep aynı (sabit) kalacağı (kazançların hiç artmayacağı) matematiksel gerçeği görülmüştür. Bu konuya aşağıda daha geniş biçimde değineceğiz.

¹⁵ Bu görüş, asgari ücret artışlarını dahi görmezden gelmektedir. Deneyimli Bilirkişi ve İş Hukuku Uzmanı Av. Zafer Yeğin’in bir Sempozyumda söylediği gibi: “Her yıl artış ve iskonto esasları ile yapılan hesaplamada asgari ücretle belirlenen bir işçinin aynı ücretle, yani asgari ücretle tüm çalışma hayatı boyunca çalışma durumu ortaya çıkmaktadır. Bu ise hayatın olağan akışına ters düşmektedir. (Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, 1996, GSÜ. Yayını, sf. 367)

tarihinden sonraki zarar için ise, bilinen son gelir nazara alınıp her yıl %10 oranında arttırılmak ve iskonto edilmek suretiyle hesaplanacaktır. Bu hesap tarzı yurt sathında uygulamada birlik sağlamak amacıyla yapılması zorunlu olduğu gibi, doğru bir hesap yöntemidir. (11.HD.02.11.1999, 3682-8684)

4- Yeni yöntemin uygulanmasına ilişkin görüşler ve eleştiriler

Gelecekteki zararın hesaplanmasında, en son bilinen kazancın her yıl için aynı oranda arttırılıp aynı oranda eksiltilmesini öngören yöntem, aslında arttırım ve iskonto işleminin gereksiz olduğu basit bir hesaplama işidir. Ancak, her nedense bu matematiksel gerçek bir türlü kabul edilmemekte; bilirkişilerden gereksiz yere arttırım-iskonto tabloları düzenlemeleri istenmektedir. Oysa, gerek bu sistemin yargıda yerleşmesine katkıda bulunanlar ve gerekse sisteme karşı olanlar, gelecekteki kazançların hiç artmayıp hep başlangıçtaki rakamda kaldığı bu hesaplama biçiminde, geleceğin zarar hesabına esas kazançların, en son bilinen kazanç unsuru ile zarar (yıl) sayısının çarpımıyla kolayca belirlenebileceğini söylemişler, göstermişlerdir.

Şu bir matematik gerçeğidir ki, **aynı rakamın her yıl için eşit oranda arttırılması ve eksiltilmesi hep aynı rakamı verir.** Geleceğin zararı hesaplanırken, her yıl için ayrı ayrı arttırım ve indirim işlemini uzun uzun tablolar düzenleyerek göstermek yerine, kısaca **“Kazanç x Zarar (yıl sayısı) = Geleceğin zarar hesabına esas kazançlar”** formülüyle aynı sonuç elde edilebilir. Ancak ne var ki, bu matematiksel gerçek görmezden gelinmekte, arttırım-indirim tablolarını içermeyen ve geleceğin zararını kısa formülle hesaplayan bilirkişi raporlarına dayanan mahkeme kararları, sırf bu nedenle (uzun uzun tablolar düzenlenmediği için) Yargıtay’ca bozularak iş ve zaman kaybına neden olmaktadır.

Bu yöntemi savunanlarca belirtildiği gibi **“Hüküm tarihindeki net gelire (veya gelir kaybına) iradın geri kalan devam süresince her yıl yüzde on zam yapılması ve sonra bu yolla arttırılan iradın yine yüzde on iskontoya tabi tutularak peşin değerinin hesabı, aslında boşuna bir uğraştır.** Zira yüzde on zam ve yüzde on iskonto, matematik olarak birbirini yok etmektedir. Bu işlem sonunda zarar gören şahsa hüküm tarihinden sonraki devre için Yüksek Yargıtay’ca tanınan tazminat, **hüküm tarihindeki net gelir kaybının,** iradın bu tarihten sonraki devam süresini oluşturan **yıl sayısı ile çarpımı sonucu** elde edilen meblâğdan, başka bir deyişle, hüküm tarihinden sonraki yıllara ait **eşit ve zamsız taksitlerin toplamından ibarettir.** Sonuç olarak, zarar gören şahsa hüküm tarihinden sonraki devre için, hüküm tarihindeki yıllık gelir kaybının, iradın geri kalan devam süresi (yıl sayısı) ile çarpımından elde edilecek meblâğın tazminat olarak verilmesi ve bu meblâğa hüküm tarihinden itibaren faiz yürütülmesi yerinde ve isabetli olacaktır.”¹⁶

Yöntem karşıtı uzman görüşleri de şöyledir: **“Bu yeni sistemde (arttırım ve iskonto) denk alınınca oranın önemi yok artık. İster beş, ister on, ister bin alınsın durum değişmez. Zarar artık son yıllık kazancın bakiye yıl sayısı ile çarpımına eşit olur. Olur mu? Elbette. Ama mahkemeler tereddüt etti.¹⁷ Hayretle görüyorum hâlâ da ediyorlar. Yüksek Mahkeme başka bir sonuç amaçlıyorsa matematiksel sonuçlara ters düşmeyecek ilkeler koymalıdır. Amacı böyle ise örneğin irat artış oranı ile kapital artış oranı farklı alınmalı diyebilir. Bir başka hesap yöntemi oluşturabilir.”¹⁸**

Yukardaki uzman görüşünde belirtildiği gibi, arttırım ve iskonto oranı eşit alınınca, oran ne olursa olsun (%5, %10, %30, %50, %80 ve hattâ %1500) durum değişmez; her yıl

¹⁶ Prof. Dr. Tahir Çağa ve Arkadaşlarının 1993 Ankara Sempozyumundaki bildirimleri (Ölüm ve Cismani Zarar Hallerinde Zararın ve Tazminatın Hesap Edilmesi Sempozyumu, 1993 Ankara, Batider Yayını, sf. 29)

¹⁷ Yukarda bakınız: Dip not. 253’de Yargıtay 10. Hukuk Dairesi’nin bir dönem kararlarıyla ilgili açıklamalar.

¹⁸ Dr. Hakkı Aktaş’ın 1996 yılında Galatasaray Üniversitesi ile İstanbul Barosu işbirliğiyle düzenlenen Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat Sempozyumunda yaptığı konuşmadan alınmıştır. (aynı adlı kitap, GSÜ. Yayını, 1996, sf. 361)

için ayrı ayrı artırım ve iskonto işlemi hep başlangıçtaki rakamı verir. Bu matematiksel gerçeği göstermek için aşağıda değişik oranlara göre düzenlenmiş beşer yıllık tablolar vereceğiz. Ancak bu tabloları vermeden önce, kazanç artış (K_n) ve iskonto ($1/K_n$) katsayılarının ne anlama geldiğini ve nasıl elde edildiğini açıklayalım:

Gerek kazanç artış katsayıları ve gerekse iskonto katsayıları (1) lira birim alınarak elde edilir ve tazminat hesaplarında kolaylık sağlamak için hazır tablolar haline getirilir. Rant hesaplarında, artırılabilecek ve iskonto edilecek kazançlar bu katsayılarla çarpılarak sonuca ulaşılır. Ayrıca belli bir paranın (n) yıl sonraki ulaşım değeri veya (n) yıl önceden tahsil edilecek peşin değeri bu katsayıların yardımıyla kısa yoldan hesaplanabilir. Şimdi (1) lira üzerinden artırım ve iskonto katsayılarının nasıl elde edildiğini (elimizdeki basit hesap makinesini kullanarak) görelim:

Kazançların yıllık artırımını %10 oranı üzerinden yapılacaksa, 1 lirayı başlangıç alıp her yılın çıkan rakamını 1.10 ile çarparak artış katsayılarını elde edebiliriz. Hesap makinemize bakarak artışları izleyelim: $1 \times 1.10 = 1.1$ $1.1 \times 1.10 = 1.21$ $1.21 \times 1.10 = 1.331$ $1.331 \times 1.10 = 1.4641$ ve bu tablo böylece sürer gider. Tablolarda bu katsayılar genellikle eşit haneli gösterilir. Şöyle:

1'inci yıl	: 1.1000
2'nci yıl	: 1.2100
3'üncü yıl	: 1.3310
4'üncü yıl	: 1.4641
5'inci yıl	: 1.6105 ve bu biçimde (50) yıllık tablolar düzenlenir.

Değişik oranlara göre artış katsayıları şöyle olur:

Yıllar	Artış oranı %5	Artış oranı %30	Artış oranı %50
1	1.0500	1.3000	1.5000
2	1.1025	1.6900	2.2500
3	1.1576	2.1970	3.3750
4	1.2155	2.8561	5.0625
5	1.2763	3.7129	7.5938

Şimdi de iskonto katsayılarını görelim. %10 oranı üzerinden 1 lirayı başlangıç alıp ard arda çıkan sayıları bu kez 1.10'a bölerek iskonto katsayılarını elde edebiliriz. Bunun da (hesap makinemize bakarak) şöyle bir seyir izlediğini görebiliriz:

$1/1.10 = 0.909090909$ / 1.10 = **826446280** / 1.10 = **751314480** / 1.10 = **0.683013455** / 1.10 = **0.620921132** ve böyle devam eder. Tablolarda iskonto katsayıları da, artış katsayıları gibi, beş haneli gösterilir ise de, biz eşit oranda artırım ve iskontonun hep aynı sayıyı verdiğini göstermek için (9) haneli iskonto katsayılarını kullanacağız.

İskonto katsayıları için de değişik oranlara göre bir tablo düzenlersek şu rakamları görürüz:

Yıllar	İskonto %5	İskonto %10	İskonto %30
1	0.952380952	0.9090909091	0.7692307692
2	0.907029478	0.8264462810	0.5917159763
3	0.863837598	0.7513148009	0.4551661356
4	0.822702474	0.6830134554	0.3501277966
5	0.783526166	0.6209213231	0.2693290743

Katsayıların nasıl oluştuğunu gördükten sonra, şimdi de yıllık 300.000.000 TL. kazanç üzerinden değişik artırım ve iskonto oranlarına göre (%5, %10, %30, %50) her yıl için ayrı ayrı artırım ve iskonto işlemleri yapalım:

%5 artırım - iskonto tablosu

Dönem başındaki kazanç: $300,00 \times 1.05 = 315,00\text{TL}$

Yıllar	K ⁿ	1/ K ⁿ	Tutar
1	315,00	0.9523809524	300,00 TL
2	330,75	0.9070294785	300,00 TL
3	347,29	0.8638375985	300,00 TL
4	364,65	0.8227024748	300,00 TL
5	382,88	0.7835261665	300,00 TL
T o p l a m			1.500,00 TL

%10 artırım - iskonto tablosu

Dönem başındaki kazanç: $300,00 \times 1.10 = 330,00\text{ TL}$

Yıllar	K ⁿ	1/ K ⁿ	Tutar
1	330,00	0.9090909091	300,00 TL
2	363,00	0.8264462810	300,00 TL
3	399,30	0.7513148009	300,00 TL
4	439,23	0.6830134554	300,00 TL
5	483,15	0.6209213231	300,00 TL
Toplam			1.500,00 TL

%30 artırım - iskonto tablosu

Dönem başındaki kazanç: $300,00 \times 1.30 = 390,00\text{ TL.}$

Yıllar	K ⁿ	1/ K ⁿ	Tutar
1	390,00	0.7692307692	300,00 TL
2	507,00	0.5917159763	300,00 TL
3	659,10	0.4551661356	300,00 TL
4	856,83	0.3501277966	300,00 TL
5	1.113,89	0.2693290743	300,00 TL
T o p l a m			1.500,00 TL

%50 Artırım - İskontolama tablosu

Dönem başındaki kazanç: $300,00 \times 1.50 = 450,00$

Yıllar	K ⁿ	1/ K ⁿ	Tutar
1	450,00	0.6666666667	300,00 TL
2	675,00	0.4444444444	300,00 TL
3	1.012,50	0.2962962963	300,00 TL
4	1.518,75	0.1975308642	300,00 TL
5	2.278,13	0.1316872428	300,00 TL
T o p l a m			1.500,00 TL

Yukarda (4) ayrı örnekte görüldüğü gibi, artırım ve iskonto oranı ne olursa olsun, başlangıçtaki rakamın her yıl için ayrı ayrı eşit oranda artırım ve indirimi hep aynı rakamı vermekte; başka bir deyişle, bu hesaplama biçiminde kazançlar hiç artmamaktadır. O halde böyle tablolar düzenlemenin hiçbir anlamı ve gereği yoktur. Şu kısa formül, işleyecek dönem zarar hesabına esas kazanç unsurunu bulmak için yeterlidir:

Kazanç x Zarar süresi (yıl sayısı)= İşleyecek dönem kazançları

Formülü yukardaki örneğe uygularsak, kısa yoldan sonuca ulaşırız. Buna göre (5) yıllık zarar süresinin kazançlar toplamı:

300,00 x 5 yıl = 1.500,00 TL. olur.

Verdiğimiz örneklerde, geleceğin zarar hesapları yapılırken “eşit oranda artırım ve indirim” işleminin (oran ne olursa olsun) hep başlangıçtaki rakamı vereceği gerçeğinin, aradan bunca yıl geçmiş olmasına karşın, bugün de anlaşılammış ya da kabullenilmemiş olmasının mantıklı bir açıklamasını bulamıyoruz.¹⁹ Eleştirimiz, böyle bir sistemin uygulamaya konulmasına ilişkin değildir. Hattâ, bazılarının söylediği gibi, herhangi bir esasa dayanmamasına karşın, böyle bir hesaplama biçiminin kolay ve anlaşılabilir olması, ona bir anlamda üstünlük sağlamaktadır.²⁰ Eğer bu uygulama sürdürülecekse, işlemleri uzatmaktan ve zaman kaybından başka bir işe yaramayan “tablo düzenleme” ısrarından vazgeçilmeli; **“Kazanç x Zarar süresi”** çarpımının aynı sonucu vereceği gerçeği kabul olunmalıdır.²¹

IV-YÖNTEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

1- Yöntemler hakkında uzmanların görüşleri

Bugün uygulanmakta olan ve konunun uzmanlarınca bilimsel bir temeli olmadığı söylenen “eşit oranda artır-eksilt, ortalama yöntemine başvurma” biçimindeki hesaplama yönteminin artık bir yana bırakılıp, başlangıca dönülmesi, yani 1982 yılından önce uzun yıllar boyunca düzenli ve tutarlı bir biçimde uygulanmış olan **“%5 artırım değerli ortalama kazanç ve sabit rant formülleri”** ile tazminat hesaplanması gerektiği görüşlerine biz de katılmaktayız. Çünkü, “ülkemizde ortalamalara dayanan tablolar kullanılmaktadır. PMF Fransız tablosu, ortalamaları içeren bir sistemdir. Sigorta Şirketleri bunlara göre çalışır. Sigorta Kurumu’nun bağladığı gelirlerin sermayeleştirilmesinde bu tabloya dayalı tarifelere uymak yasal bir zorunluluktur. Tarife %5 iskonto emsaline göre düzenlenmiştir. Doğru bir mahsup işleminin yapılabilmesi için tazminat hesaplarında da %5 iskonto esasını kabul eden sermayeleştirme işlemi yapılması zorunludur.”²²

¹⁹ Şu bir gerçektir ki, ücret artışları yıl sonunda değil, her yılın başında yapılır. Eğer ücret artış dönemleri kararlaştırılmışsa, zamli ücret dönem sonunda değil, dönem başında ödenmeye başlanır. Bu nedenlerle, işleyecek dönem başındaki ücreti artırımlı almak gerekir. Bu gerçeği fark edemeyen kimileri, %10’luk artış ile %10’luk iskontonun birbirini etkisiz bırakacağını, başka bir deyişle %10’luk artış ve eksiltmenin birbirini eşitleyeceğini kabul etmemektedirler. Onlara göre, her yıl için bulunan miktar bir önceki yıla oranla daha düşük olmaktadır. (Dr. Levent Akın, İş Kazasından Doğan Maddi Tazminat, Yetkin Yayınları, 2001, sf. 255 ; Gaye Burcu Seratlı, İş Kazasından Doğan Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, Yetkin, 2003, sf. 168) - Bu görüşlerin, yukardaki tablolara bakılarak doğru olmadığı açıktır. Ayrıca olayı bankaya para yatırma gibi düşündüğümüzde, bir kimsenin yıl başında bankaya 1 lira yatırıp, yıl sonunda 90 kuruş olarak geri almasının mantıklı bir açıklaması yapılamaz. - Başka bir akademisyen konuyu iyi incelemiş olmalı ki, yöntemin yanlış olduğunu vurguladıktan sonra, gerçekte yapılan işlemin, hüküm anındaki gelir miktarının aynen alınıp, bunun, zararın gerçekleşeceği süreç kaç yıldan ibaretse, o yıl sayısı ile çarpılması olduğunu saptamış; bir de örnek vererek yıllık geliri 100 milyon lira olan bir kimsenin 10 yıl boyunca uğrayacağı gelir kaybının 100.000.000 x 10 yıl = 1.000.000.000 TL. olduğunu göstermiştir. (Doç. Dr. Haluk N. Nomer, Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, Beta Yayını, 1996, sf. 206)

²⁰ Doç. Dr. Haluk N. Nomer, age., sf. 205-206

²¹ Dr. Hakkı Aktaş bu konuda şöyle demektedir: “Yüksek Mahkemenin bazı kararlarında gözlemlediğimiz ve tablo usulü döküm yapılmasını isteyen bozma kararları, işlemleri uzatmaktan başka yeni bir çözüm vermemektedir.” (İş Kazalarında Zarar ve Sorumluluk, İBD. 1997, sayı: 2, sf. 249)

²² Dr. Hakkı Aktaş, İş Kazalarında Zarar Hesabı, İBD. Cilt; 69, sayı: 1-2-3, sf. 45

“Geleceğin zarar hesabında ortalama yönteminin en uygun yöntem olduğu, dönemsel edimleri sermayeleştiren daha uygun bir yöntem olmadığı kabul edilmektedir. Kazada kişi ölmemiş olsaydı, daha (n) yıl yaşayacaktı, ya da çalışma gücünü yitirmeseydi, daha (n) yıl çalışacaktı diyebilmek için bu tespitin ortalamalara göre yapılması gerekir. Bu konuda Batı ülkelerinde istatistiklere dayanan tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolar, terazi, ölçek, sıkça kullanıldığı gibi “metrik” işlevi görürler. Böyle bir ortalamaya dayanmadan hesap yapılabileceğini ileri sürmek, maddi zararı “takdiri” olarak tespit etmekle eş anlamlıdır. Ya ülkenin gerçeklerine uygun ömür ve çalışma tabloları yaparız, ya da buna ulaşıncaya kadar, Türkiye’nin durumuna uygun gelebilecek tablolardan yararlanırız. Ama bu vazgeçilmez vasıtayı, sistemin mantığına uygun olarak kullanmak zorundayız.”²³ Bu nedenlerle “ortalama ücret bakımından, dengelerin bozulduğu 1982 yılına geri dönmek gerekir. Her yıl artır her yıl eksilt başlangıç ücretine dön işlemleri uygun bir yöntem değildir. Bu yöntem bir ölçek tespiti ise zararın daha çok yahut az olduğu hallerde işlemleri zorlaştıracaktır. Yok eğer kap değil kapsam tespiti ise, geleceğin zararı kavramını donduracaktır. Oysa Yüksek Mahkeme’nin 1982’de kullandığı “uygun oranda artırım” ilkesi esnek bir kavramdır. Bu kavramdan istifade ile, olaylara göre %2 - %6 arasında değişebilen artırımlarla ve ortalama ücret ve sabit rant yöntemiyle sermayeleştirme yapılabilir. Türkiye’ye uygun ortalamalar sistemi kuruluncaya kadar getirilecek her çözüm geçici onarmadan öte bir işlev üstlenmeyecektir.”²⁴ “Yargı, ortalama ömür ile peşin değer tarifesinin aynı sayılardan oluştuğunu bilmeli; ortalama yaşı kararlarla değiştiremeyeceği gibi, peşin değer tarifesini değiştirmeye yol açacak tarzda iskonto oranı ile oynamamalıdır. Yasal faiz yargı kararları ile değiştirilemeyeceği gibi, bu tür tazminat hesaplarında uygulanan iskonto oranı da değiştirilemez. Öyleyse progressif rant teknikleri terk edilmeli, içinden çıkılmaz yeni tartışmalara daha fazla meydan vermemek için “ortalama ücret ve sabit taksitli rant” yöntemine dönülmelidir.”²⁵

2- Yöntemlerin karşılaştırılması ve hesaplama örnekleri:

Azlık-çokluk tartışmaları ve kaygılarıyla dengelerin bozulduğu 1982 yılı öncesine dönülmesi durumunda, **%5 artırım değerli ortalama kazanç ve sabit rant tekniği** ile yapılacak tazminat hesaplarının nasıl bir sonuç vereceğini ve bugün uygulanmakta olan **“eşit oranda artırım-indirim”** yöntemiyle aralarında ne kadar bir fark olacağını görmek ve göstermek için aşağıda bazı denemeler yapılmıştır.

ÖRNEK: 1

Hesap unsurları:

Konu : İşgöremezlik
Kaza tarihi : 01.09.2003
Davacının yaşı : 28
Zarar süresi : 32 yıl
Kusur : %70

²³ Dr. H. Aktaş, agm., sf. 44-45

²⁴ Dr. Hakkı Aktaş, agm. sf. 46 - Dr. Aktaş bu çözüm önerilerini 1995 yılından sonraki yazılarında, sempozyumlardaki konuşmalarında ve bildirilerinde yinelemiştir. Örneğin, İstanbul Barosu Dergisi 1997/Haziran, sayı: 2, sayfa 227-277’de yayınlanan “İş Kazalarında Zarar ve Sorumluluk” başlıklı yazısının 259’uncu sayfa 65 no.lu paragrafında “Türkiye’de tazminat sistemi ilmi gerekçelerine ulaşıncaya kadar, progressif rant yöntemi yerine, % 2 - % 6 oranında değişebilen artırımlarla, “ortalama ücret ve sabit taksitli rant tekniği” ile hesap yapılmalıdır.” demiştir - 1996 yılında Galatasaray Üniversitesi ile İstanbul Barosu işbirliğiyle yapılan sempozyumda da Sn. Aktaş uyarılarını sürdürmüştü ve “İstatistik veriler Türkiye gerçeğini belirleyinceye kadar “ortalama ücret ve sabit rant tekniği” ile zarar hesaplanmalıdır. Geleceğin kazancı için %2-6 artırım ve faiz fiyatı %5 olan sabit rant formülüyle de sermayeleştirme geçici bir devre için uygulanmalıdır” demiştir. (Destekten Yoksunluk ve Cismani Zararlarda Sorumluluk ve Tazminat, 1996 Galatasaray Üniversitesi Yayını Yayını, sf. 367) - Dr. Aktaş, en son 2001 yılında gene Galatasaray Üniversitesi’nde yapılan toplantıya “Tazminat Hesabında Yeni Bir Öneri” başlıklı uzun ve kapsamlı çalışmasıyla katılmış; çok önemli ve yararlı açıklamalarda bulunmuştur. (Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 2001, G. S. Ü. Yayını, sf. 241-293) Teori ile pratiği, bilgi ile gözlemi birleştirerek ülkemizin hukukumuzun koşullarına uygun çözümler arayan bu birikimli ve deneyimli değerli hukukçumuzun görüşlerinden yararlanılarak bir çıkış yolu bulunabileceği inancındayız.

²⁵ Dr. Aktaş’ın yukarıda açıklanan yazısının “sonuç” bölümü 99 no.lu paragrafı. (sf. 293)

İşgöremezlik : % 43
Kazanç : Asgari ücret

a) %5 artırımlı ortalama kazanç ve sabit rant formülleriyle hesaplama:

Kazançlar:

Bilinen dönem:

01.09.2003- 01.09.2005 arası (2) yıllık bilinen dönem kazançları:

01.09.2003 - 31.12.2003 arası: $306,00 \times 4 \text{ ay} = 1.224 \text{ TL.}$

01.01.2004 - 30.06.2004 arası: $423,00 \times 6 \text{ ay} = 2.538 \text{ TL.}$

01.07.2004 - 31.12.2004 arası: $444,15 \times 6 \text{ ay} = 2.665 \text{ TL.}$

01.01.2005 - 01.09.2005 arası: $488,70 \times 8 \text{ ay} = \underline{3.910 \text{ TL.}}$

Toplam (2) yıllık işlemiş dönem kazançları :10.337 TL.

Bilinmeyen dönem:

Davacının (32) yıllık zarar süresinin ilk (2) yıllık işlemiş dönemden sonraki (30) yıllık işleyecek dönem kazançları, %5 artırım oranı üzerinden $K_n-1 / K-1$ formülüyle belirlenen (30) yılın karşılığı (66.4388) katsayısı, en son bilinen aylık kazanç 488,70 YTL'nin yıllık tutarı ile çarpılarak belirlenecektir. Buna göre, (30) yıllık işleyecek dönem kazançları:

$488.70 \times 12 \times 66.4388 = 389.624 \text{ TL.}$

Ortalama yıllık kazanç:

Bilinen dönem kazançları : 10.337 TL.

Bilinmeyen dönem kazançları : 389.624 TL.

Toplam : $399.961 \text{ TL.} / 32 \text{ yıl} = \mathbf{12.499 \text{ TL.}}$

Tazminat hesabı:

Davacının (32) yıllık aktif dönem zarar süresine, %43 sürekli işgöremezlik derecesine ve davalının %70 kusur oranına göre tazminatın net ve peşin tutarı K_n-1 / K_n (K-1) formülüyle belirlenen (32) yılın (15.8027) %5 iskonto katsayısı uygulanarak hesaplanacaktır. Buna göre tazminatın net tutarı:

$12.499 \times 15.8027 \times \%43 \text{ İşgör.} \times \%70 \text{ Kusur} = \mathbf{59.453 \text{ TL.}}$

b) Eşit oranda artırım-indirim yöntemiyle hesaplama:

Yukardaki örneğin bugün uygulanmakta olan "eşit oranda artırım-indirim" yöntemiyle hesaplanması durumunda çıkacak sonuç:

Kazançlar:

Bilinen dönem (yukardaki gibi 2 yıllık) : 10.337 TL.

Bilinmeyen dönem: $488.70 \times 12 \times 30 \text{ yıl} : \underline{175.932 \text{ TL.}}$

Toplam (32) yıllık kazançlar : 186.269 TL.

Tazminat hesabı:

Yukardaki hesap unsurlarına göre:

$186.269 \times \%43 \text{ İşgör.} \times \%70 \text{ Kusur} = \mathbf{56.067 \text{ TL.}}$

c) İki yöntemin karşılaştırılması:

Görüldüğü gibi, %5 artırımlı ortalama kazanç ve sabit rant formülleriyle hesaplanan tazminat tutarı **59.453 TL.** ve eşit oranda artırım-indirim yöntemiyle belirlenen tazminat tutarı **56.067 TL.**dır. Arada büyük fark yoktur. Ancak bu sonuç hep böyle değildir. Zarar süresinin

01.07.2004 - 31.12.2004 arası: $444.150.000 \times 6 \text{ ay} = 2.665 \text{ TL}$.

01.01.2005 - 01.09.2005 arası: $488.700.000 \times 8 \text{ ay} = \underline{3.910 \text{ TL}}$.

Toplam (2) yıllık bilinen (işlemiş) dönem kazançları: 10.337 TL .

Bilinmeyen dönem:

Davacıların destekten yoksunluk sürelerinin ilk (2) yıllık işlemiş dönemden sonraki işleyecek dönem kazançları, %5 artırım oranı üzerinden $K_n-1 / K-1$ formülüyle belirlenen kazanç artış katsayıları uygulanarak hesaplanacak; bu hesaplamada en son bilinen aylık kazanç 488,70 YTL.'nin yıllık tutarı, katsayılarla çarpılarak işleyecek dönem kazançları belirlenecektir. Buna göre:

aa) Eşin (26) yıllık destek zararının ilk (2) yıllık işlemiş dönemden sonraki (24) yıllık işleyecek dönem zarar hesabına esas kazançlar, (24) yılın (44.5020) olan %5 artış katsayısına göre: $488,70 \times 12 \times 44.5020 = 260.978 \text{ TL}$.

bb) Oğulun (8) yıllık destek zararının ilk (2) yıldan sonraki (6) yıllık işleyecek dönem kazançları (6.8019) %5 artış katsayısına göre: $488,70 \times 12 \times 6.8019 = 39.889 \text{ TL}$.

cc) Kızın (14) yıllık destek zararının ilk (2) yıldan sonraki (12) yıllık işleyecek dönem kazançları (15.9171) %5 artış katsayısına göre: $488,70 \times 12 \times 15.9171 = 93.344 \text{ TL}$.

Ortalama yıllık kazançlar:

Eş : $260.978 + 10.337 = 271.315 / 26 \text{ yıl} = \mathbf{10.435 \text{ TL}}$.

Oğul : $39.889 + 10.337 = 50.226 / 8 \text{ yıl} = \mathbf{6.278 \text{ TL}}$.

Kız : $93.344 + 10.337 = 103.681 / 14 \text{ yıl} = \mathbf{7.406 \text{ TL}}$.

Tazminat hesabı:

Destekten yoksun kalanların zarar sürelerine ve davalının 5/8 kusur oranına göre tazminat tutarları K_n-1 / K_n (K-1) formülüyle belirlenen %5 iskonto katsayıları uygulanarak hesaplanacaktır. Katsayılar, eşin 26 yıllık zarar süresi için 14.3752, oğulun 8 yıllık zarar süresi için 6.4632, kızın 14 yıllık zarar süresi için 9.8986'dır. Buna göre davacıların her birinin net ve peşin tazminat tutarları aşağıdadır:

aa) **Eşin (26) yıllık destek zararı:**

$10.435 \times 14.3752 \times 2/6 \times 8/26 \times 5/8 \text{ kusur} = 9.615,72 \text{ TL}$.

$10.435 \times 14.3752 \times 2/5 \times 6/26 \times 5/8 \text{ kusur} = 8.654,15 \text{ TL}$.

$10.435 \times 14.3752 \times 1/2 \times 12/26 \times 5/8 \text{ kusur} = \underline{34.616,59 \text{ TL}}$.

Toplam : $52.886,46 \text{ TL}$.

Eşin evlenme şansı, yaşına ve onsekiz yaşından küçük iki çocuk sahibi oluşuna göre H. Moser ve AYİM tablolarının ortalaması üzerinden %15 olarak belirlenmiştir. Buna göre:

Eşin net tazminatı: $52.886,46 \times \% 85 = \mathbf{44.953 \text{ TL}}$.

bb) **Oğulun (8) yıllık destek zararı:**

$6.278 \times 6.4632 \times 1/6 \times 5/8 \text{ kusur} = \mathbf{4.227 \text{ TL}}$.

cc) **Kızın (14) yıllık destek zararı:**

$7.406 \times 9.8986 \times 1/6 \times 8/14 \times 5/8 \text{ kusur} = 4.364 \text{ TL}$.

$7.406 \times 9.8986 \times 1/5 \times 6/14 \times 5/8 \text{ kusur} = \underline{3.927 \text{ TL}}$.

Toplam : $\mathbf{8.291 \text{ TL}}$.

Sabit rant formülü ve %5 ortalama kazanç yöntemiyle hesaplama sonucu:

Eş ve iki çocuktan oluşan hak sahiplerinin %5 artırımlı ortalama kazanç ve sabit rant formülüyle destek tazminatı tutarları:

Eş	: 44.953 TL.
Oğul	: 4.227 TL.
Kız	: 8.291 TL.

b) Eşit oranda artırım-indirim yöntemiyle hesaplama:

Yukardaki destekten yoksun kalma hesabının, bugün uygulanmakta olan “eşit oranda artırım-indirim” yöntemiyle hesaplanması durumunda ortaya çıkacak sonuç:

Kazançlar:

Bilinen dönem: (yukardaki gibi 2 yıllık): 10.337 TL.

Bilinmeyen dönem:

Her yıl için ayrı ayrı eşit oranda artırım ve indirim hep başlangıçtaki rakamı verdiğinden ve bu yöntemde geleceğin kazançları hiç artmadığından, aşağıda basit çarpma işlemleriyle eş ve iki çocuktan oluşan haksahiplerinin işleyecek dönem tazminat tutarları ve yukardaki işlemiş dönem kazançları ile birlikte tazminat hesabına esas toplam kazançlar:

Eş	: 488,70 x 12 x 24 yıl = 140.746 + 10.337 = 151.083 TL.
Oğul	: 488,70 x 12 x 6 yıl = 35.186 + 10.337 = 45.523 TL.
Kız	: 488,70 x 12 x 12 yıl = 70.373 + 10.337 = 80.710 TL.

Tazminat tutarları:

aa) Eşin (26) yıllık destek zararı:

151.083 x 2/6 x 8/26 x 5/8 kusur =	9.684,81 TL.
151.083 x 2/5 x 6/26 x 5/8 kusur =	8.716,33 TL.
151.083 x 1/2 x 12/26 x 5/8 kusur =	<u>21.790,82 TL.</u>
Toplam	: 40.191,96 TL.

Eşin evlenme şansı, yaşına ve onsekiz yaşından küçük iki çocuk sahibi oluşuna göre H. Moser ve AYİM tablolarının ortalaması üzerinden % 15 olarak belirlenmiştir. Buna göre:

Eşin net tazminatı: 40.191,96 x % 85 = **34.163 TL.**

bb) Oğulun (8) yıllık destek zararı:

45.523 x 1/6 x 5/8 kusur = **4.742 TL.**

cc) Kızın (14) yıllık destek zararı:

80.710 x 1/6 x 8/14 x 5/8 kusur =	4.804 TL.
80.710 x 1/5 x 6/14 x 5/8 kusur =	<u>4.324 TL.</u>
Toplam	: 9.128 TL.

Eşit oranda artırım-indirim yöntemiyle hesaplama sonucu:

Eş	: 34.163 TL.
Oğul	: 4.742 TL.
Kız	: 9.128 TL.

c) İki ayrı yöntemle yapılan destek tazminatı sonuçlarının karşılaştırılması:

<u>Davacılar</u>	<u>Sabit rant %5'e göre</u>	<u>Eşit artırım-indirime göre</u>
Eş	44.953 TL.	34.163 TL.
Oğul	4.227 TL.	4.742 TL.
Kız	8.291 TL.	9.128 TL.

Yukardaki destek tazminatı hesabında, zarar süreleri kısa olan oğul ve kızın iki ayrı yöntemle yapılan hesaplama sonuçları birbirine yakın ise de, zarar süresi uzun olan eşin

destek hesabında 10.000 TL.lık bir fark ortaya çıkmıştır. Eşin destek tazminatını (evlenme şans indirimi yapmadan), iki ayrı yöntemle göre (15) yıl ve (20) yıl üzerinden hesapladığımızda ortaya çıkan sonuçları göstermek için aşağıdaki karşılaştırma tablosu düzenlenmiştir:

Destek süresi	Sabit rant % 5'e göre	Eşit artırım-indirime göre
15 yıl	18.330 TL.	20.080 TL.
20 yıl	27.539 "	29.215 "
26 yıl	52.886 "	40.192 "
30 yıl	49.217 "	47.514 "
35 yıl	62.391 "	56.669 "

Görüldüğü gibi, burada da zarar süresi kısa ise sabit rant formülüyle yapılan hesaplama sonuçları az, eşit artırım-indirim yöntemiyle fazla çıkmaktadır. Zarar süresi uzunsa, tersi olmakta, sabit rant formülü sonuçları yüksek, eşit artırım-indirim sonuçları biraz daha az olmaktadır. Arada derin bir fark olmadığına göre, bugün uygulanmakta olan temelsiz ve kural dışı yöntem yerine, %5 artırımlı ortalama kazançların birim alındığı sabit rant formüllerinin kullanılması daha uygun olacak; başlangıca ve sistemin mantığına dönülmüş olacaktır.

V-TAZMİNAT HESAPLARI NASIL YAPILMALI VE CANA GELEN ZARARLAR NASIL DEĞERLENDİRİLMELİ?

1- Tazminat hesapları, ülke gerçeklerine uygun tablolar oluşturuluncaya kadar, 1982 yılından önceki yöntemlerle yapılmalıdır; bu bir zorunluluktur.

Sosyal güvenlik kurumlarının gelir bağlama işlemleri ve peşin değer hesapları, PMF yaşam tablosuyla bağlantılı olduğuna göre, azlık-çokluk tartışmalarından kaynaklanan eğilimlerle sistemin bozulduğu 1982 yılına dönülmeli; uzun yıllar düzenli ve tutarlı bir biçimde uygulanmış olan **%5 artırım-iskonto oranlı ortalama kazanç ve sabit rant yöntemi** yeniden uygulamaya konulmalıdır. Çünkü "Sigorta kurumunun bağladığı gelirlerin sermayeleştirilmesinde PMF tablosuna dayalı tarife uymak yasal bir zorunluluktur. Tarife %5 iskonto emsiline göre sermayeleştirmeyi benimsemiştir. Doğru bir mahsup işleminin yapılabilmesi için tazminat hesabında da %5 artırımlı kazanç ve sabit rant tekniği ile hesaplama yapılması gerekmektedir."²⁷

"Yargı ortalama ömür ve peşin değer tarifesinin aynı sayılardan oluştuğunu bilmeli; ortalama yaşı kararlarla değiştiremeyeceği gibi, peşin değer tarifesini değiştirmeye yol açacak tarzda iskonto oranı ile oynamamalıdır. (Nasıl ki) yasal faiz yargı kararları ile değiştirilemezse, bu tür tazminat hesaplarında uygulanan iskonto oranı da değiştirilemez. Öyleyse, aynı rakamın eşit oranda artırılıp eksiltiyle hep başlangıçtaki rakamda kaldığı (progressif rant diye adlandırılan) hesaplama biçimi terk edilmeli; ülke gerçeklerine uygun yaşam ve çalışma tabloları oluşturuluncaya kadar **ortalama kazanç ve sabit rant yöntemi** uygulanmalı, **artırım ve iskonto %5 oranı üzerinden** yapılmalıdır."²⁸

Yukarda verdiğimiz örneklerde ve değişik zarar sürelerine göre düzenlediğimiz karşılaştırma tablolarında, bugün uygulanmakta olan "**eşit oranda artırım-indirim**" yöntemiyle hesaplanan tazminat tutarları ile "**%5 artış ve iskontolu ortalama kazanç ve sabit rant**" yöntemiyle yapılan hesaplama sonuçları arasında önemli bir fark olmadığı görülmüştür. O halde, hiç beklenilmeden, sistemin ve dengelerin bozulduğu 1982 yılı öncesine

²⁷ Dr. Hakkı Aktaş, İş Kazalarında Zarar Hesabı, İBD. 1995/1-45 (Bu alıntılarını daha önce de yaptık. Önemi nedeniyle yineliyoruz.)

²⁸ Dr. Hakkı Aktaş, Tazminat Hesabında Yeni Bir Öneri (Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri 2001 Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayını, sf. 293, prg. 99)

dönülmeli; % 5 artırım-iskonto oranlı ortalama kazanç ve sabit rant yöntemi hemen uygulamaya konulmalıdır.

2- Önemli olan tazminat hesaplarında sağlıklı bir sistem kurmaktır; azlık-çokluk tartışmaları ya da değerlendirmeleri bu sistem içerisinde yapılmalıdır.

“Yaşam tabloları ve peşin değer tarifeleri zarar hesabında ölçek oluşturur. Bu ölçekle azı da çoğu da tartmak mümkündür. Önemli olan tazminat hesaplarında bir sistem kurmaktır. Eğer bir sistem kurulamaz ise, maddi tazminat tamamen takdiri bir hal alacaktır. Ölçekte uzlaşma sağlanırsa zamana ve olaya göre değişik değerlendirmeler yapılabilir; zararın hesabında %2 - %6 aralığında artışlarla ortalama yıllık kazanç belirlenebilir. Kazanç değerlendirmesinde de gerçek kazanç durumu ve bunun gelecekte alabileceği seyir, bilirkişilerin serbest değerlendirme alanı içinde olmalı; ancak iskonto oranı, yaş ve hesap yöntemleri değişmemelidir.”²⁹

Azlık-çokluk, zaman içinde kişilere ve eğilimlere göre değişen görece kavramlardır. 1982 yılında tazminatlar az bulunup (sistemin işleyişini bilmeyenlerce) %5 oranı %10'a çıkarılmış; 1990'lara doğru ise tazminatların yüksek hesaplandığı yakınmalarına çözüm aranıp, (progressif rant tekniği olduğu söylenen) aslında kazançların hiç artmadığı eşit oranda artırıp-eksiltme uygulaması dayatılmıştır. Azlık-çokluk yakınmalarına çözüm aranırken, amaç ve hedef hiçbir zaman “zararın uygun oranda giderimi” olmamış, böyle bir kaygı taşınmamıştır. Bu eleştirileri yaparken, adaletli bir çözüme karşı olmadığımızı, arayışların bu yönde olması gerektiğini belirtmeliyiz. Ancak diyoruz ki, tartışmalar ve değerlendirmeler oturmuş ve yerleşmiş bir sistem içerisinde, sağlam bir zeminde yapılmalıdır. Eğer böyle yapılırsa, her olay ve herkes için geçerli bir “hakkaniyet ölçüsü” bulmanın kolay olacağı inancındayız.

3- Sorun, yalnızca bir hesap işi ve matematik işlemi ile sınırlı değildir.

Cana gelen zararların parasal değerlendirmesini matematik formüllerine teslim etmekle iş bitmemektedir. Bu her şeyden önce bu bir hukuksal değerlendirme konusudur. Formüllerin yanı sıra bir takım ilkeler, ölçüler tazminat miktarının ortaya çıkarılmasında gerekli olacaktır. Kusur veya sorumluluk oranları teknik bilginin yanı sıra nedensellik bağı yönünden hukuksal değerlendirmeyi de gerektirmekte; zarar görenin veya ölenin iş, uğraş ve kazanç durumlarının saptanmasında bazı ilkeler ve kurallar koymak gerekmekte; destekten yoksun kalanların pay oranları, bakım gücü ve bakılma gereksinimi, eşin yeniden evlenme olasılığı, kimlerin destek tazminatı isteyebilecekleri, sürekli işgöremezlik kaybına uğrayanın kazançlarında bir eksilme olmasa bile tazminat isteyip isteyemeyeceği, bir kimsenin kazancı olmasa bile maddi tazminat isteyip isteyemeyeceği, işgörebilirlik çağı (yaşı), varsayımlara dayanan gelecekteki zararlar, hesaplanan tazminat tutarından yapılması gereken indirimler daha bunun gibi insana verilen zararların giderilmesine ilişkin pek çok sorunlar adaletli bir çözüm için çok yönlü hukuksal değerlendirmeleri zorunlu kılmaktadır. Görüldüğü gibi, yalnızca matematik işlemleri ile tazminat tutarı ortaya çıkmamakta, formüller zarar hesabında yalnızca bir kalıp, bir ölçek işlevi görmektedir.

Yukarda, konuya genel giriş bölümünde savunduğumuz gibi, hüküm altına alınacak tazminat tutarlarını belirlemede (teknik anlamda hesaplama ile hukuksal değerlendirme olarak nitelediğimiz) iki aşama birbirlerinden kesin biçimde ayrılmalı; yargı ve hukuk ilk aşamadaki “teknik ve matematiksel” işlemlere karışmamalı, bunları değiştirmeye kalkışmamalı; ancak “formüllerin” uygulanması sırasında gözetilmesi gereken (yukarda saydığımız konularla ilgili) kuralları ve ilkeleri belirlemeli; hukuksal değerlendirmelerde ölçü olacak yerleşik ve tutarlı kararlar (içtihat) oluşturulmalıdır.

²⁹ Dr. Hakkı Aktaş'ın yukarda 267 no.lu dip notta açıklanan yazısının 293. sayfasındaki “Sonuç” bölümü prg. 100'den alıntılanmış ve özetlenmiştir.

Sonuç olarak diyoruz ki, bugünkü (eşit oranda artır-eksilt biçimindeki) temelsiz hesaplama yöntemi terk edilmeli; başlangıçtaki %5 artırım-iskonto değerli ortalama kazanç ve sabit rant yöntemi yeniden uygulamaya konularak sağlam bir zemin oluşturulmalı; zaman içerisinde belirlenecek tazminat ilkeleri ve hukuksal değerlendirme sonuçları bu sağlam zemine oturtulmalıdır. Bu yapıldıktan sonra, tazminat hesaplarına ilişkin hukuksal değerlendirme ilkeleri yeniden gözden geçirilip, kararlar arasındaki çelişkileri giderecek çalışmalar yapılmalı, ortak ilkeler belirlenip uygulanması zorunlu genel kurallar haline getirilmeli; zaman içerisinde değişiklik gereksinimleri gene ortak bir çalışmayla giderilmelidir. Ülkemiz koşullarına uygun tablolar oluşturuluncaya kadar da, hesaplama yöntemlerinde değişiklik yapılmamalıdır.

www.TazminatHukuku.com

www.TazminatHukuku.com